

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2014

Jana Neupauerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Vztah křesťanství a judaismu ve středověku

(10. – 15. století)

Jana Neupauerová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Vztah křesťanství a judaismu ve středověku

(10. – 15. století)

Jana Neupauerová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji mnohokrát vedoucí své diplomové práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za její vedení, konzultace, cenné rady, vzácný čas, který mi věnovala, i za trpělivost. Zároveň děkuji zaměstnancům Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje, pracovníkům Knihovny města Plzně za jejich ochotu pomoci při vyhledávání mnoha různých informací i zdrojů. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, především manželovi Petrovi a synům Tomášovi a Jakubovi, za podporu a čas, který mi umožnili diplomové práci věnovat.

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. VZNIK A VZTAH JUDAISMU A KŘESŤANSTVÍ.....	10
2.1. Judaismus	11
2.2. Křesťanství	14
2.3. Náboženství v římské společnosti	16
2.4. Oddělení křesťanství z judaismu	18
2.5. Prvními křesťany byli Židé	23
2.6. Vznik církve	26
2.7. Křesťanství vyhlášeno státním náboženstvím	28
2.8. Pronásledování Židů.....	30
2.8.1. Pogromy za přihlížení císařů.....	31
2.8.2. Diaspora židovským osudem.....	33
2.8.3. Kam směřovaly křesťanské misie	34
2.9. Starověk je u konce	35
3. KŘESŤANSTVÍ A JUDAISMUS VE STŘEDOVĚKU	37
3.1. Situace ve středověku	38
3.1.1. Křesťanství	38
3.1.2. Židovství.....	40
3.2. Křížové výpravy	42
3.3. První židovský pogrom pod symbolem kříže.....	43
3.3.1. Pogromy v Porýní.....	44
3.3.2. Křest nebo smrt.....	45

3.3.3. Pronásledování během křížáckých tažení.....	47
3.3.4. Židé majetkem králů.....	48
3.3.5. Další důvod k nenávisti - peníze	50
3.4. Protižidovské zákony a předsudky	51
3.4.1. Ghetta.....	52
3.4.2. Odlišující označení oděvů	54
3.4.3. Násilná převýchova.....	55
3.4.4. Obvinění z rituálních vražd.....	56
3.4.5. Vraždění kvůli znesvěcení hostie.....	57
3.4.6. Obvinění z šíření nemocí	58
3.5. Mor příčinou největších masových vražd	59
3.5.1. Pozdní středověk v Evropě.....	59
3.5.2. Počátek epidemie a její rozsah v Evropě	60
3.5.3. Obvinění z moru jsou opět Židé	62
3.5.4. Největší vlna antisemitismu ve středověku	63
3.6. Židé v Evropě	65
3.6.1. Anglie	65
3.6.2. Francie	66
3.6.3. Německo	67
3.6.4. České země.....	68
3.6.5. Španělsko	69
4. ZÁVĚR	72
5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:.....	74
6. RESUMÉ	77

1. ÚVOD

Mezi tři největší monoteistická náboženství světa, která spojuje víra v jednoho jediného neuchopitelného boha a zároveň i historie, patří judaismus, křesťanství a islám. Nejrozšířenějším náboženstvím je křesťanství. To se oddělilo v průběhu 1. a 2. století našeho letopočtu od judaismu. A ačkoliv z počátku měla obě náboženství mnoho společného, postupem času se od sebe začala velmi odlišovat, soupeřit spolu a to postupně vedlo k jejich prvním vzájemným střetům. Tyto střety neskončily jen ve starověku, ale přetrvaly až do středověku i novověku, a tím tak postupně ovlivnily světové dějiny.

Cílem mé diplomové práce je zachytit proměnlivost vztahu křesťanství a židovství ve středověku. Aby bylo možné tento vztah zmapovat a následně pochopit, je zapotřebí nahlédnout na úplný počátek, na samotné kořeny těchto dvou monoteistických náboženství. Pokusím se tedy o exkurs do období starověku, k samotným základům judaismu a počínající genezi křesťanství. Tato snaha má za cíl umožnit a napomoci pochopit vztah mezi oběma náboženstvími a podhalit mně i jiným potenciálním čtenářům důvody mnohých střetů ve středověku.

V úvodu práce zaměřím pozornost na monoteistická náboženství v prvních čtyřech stoletích našeho letopočtu v Římské říši, kde již existovalo židovství a pomalu se začalo rozvíjet křesťanství. Nejvýznamnější historické události a vývoj popíši v následujícím dobovém kontextu.

V prvních kapitolách se budu věnovat judaismu, jeho myšlenkám a zákonům zvaným - Desatero, které ovlivnilo všechny sféry života Židů, ale zároveň se stalo etickým základem pro lidstvo. Vysvětlím, jak se z židovství po příchodu Ježíše Krista, v roce 7. – 4. začalo postupně oddělovat křesťanství a jak probíhala jeho následná celosvětová expanze. Popíši, jak se vyvíjely situace a vzájemný vztah obou monoteistických náboženství v římském impériu. Nastíním, jakou roli

v jejich vývoji sehráli panovníci, pohanské obyvatelstvo i ostatní okolnosti, které se týkaly probouzející se rivality obou náboženských frakcí.

Důležitou kapitolou je v této práci deskripce oddělení křesťanství od židovství, kde se pokusím vysvětlit, jak se postupně rozcházely cesty dvou prvních světových monoteistických náboženství. Ačkoliv měla tato náboženská vyznání ze začátku mnoho společného, již brzy po tomto rozštěpení dochází k prvním vážnějším konfliktům. Tyto počínající vzájemné spory přináší dokonce i první oběti na životech.

Též se pozastavím nad tím, jaká příčina napomohla oslovit potenciální křesťanské věřící, kteří konvertovali k jiné formě náboženského vyznání. Jak je vlastně možné, že ačkoliv vzniká křesťanství až v pořadí jako druhé monoteistické náboženství a zprvu kráčí jen ve stínu židovství, dostává se brzy na vrchol, a v roce 380 je dokonce vyhlášeno císařem Theodosiem státním náboženstvím Římské říše. Tímto okamžikem tak nastávají Židům horší časy, vyplněné protižidovskými sankcemi. Mají zakázáno pracovat ve státních službách, následně pak panovníci a církve začínají vydávat protižidovské zákony a z izraelského lidu se pod tímto tlakem stává národ utlačovaný, s historií plnou omezování a pogromů.

Hlavní téma práce zaměřím na vztah židovství a křesťanství ve středověku, konkrétně v 10. až 15. století. V tomto středověkém období již má křesťanství nad židovstvím značnou nadvládu. Nejenže byla katolická instituce rozšířena téměř po celé Evropě a měla pod sebou desetitisíce Ježíšových stoupenců, ale také zahájila svůj boj o politickou moc s tehdejšími panovníky. Hlava církve již nechtěla rozhodovat jen o náboženských věcech, ale chtěla mít možnost zasahovat do všech sfér života. Křesťanská církev tak vyvíjí značný tlak na opanování vůdčích pozic světové moci v následném boji o investituru. Pokusím se objasnit, že k obvinění, mučení a k masovým vraždám Židů vedly z počátku náboženské důvody, ale později k nim stačilo stále méně a méně záminek.

Pro snadnější vykreslení situace vztahů obou monoteistických náboženství naznačím, že pro protivníka křesťanství ve středověku nebyla příznivá doba. V závěru práce se pokusím objasnit souvislosti kolem situace Židů, která byla závislá i na demografickém zakotvení svého národa, jinak řečeno na zemi, ve které žili a neméně i na tom, jaký panovník v ní zrovna vládl.

2. VZNIK A VZTAH JUDAISMU A KŘESŤANSTVÍ

Judaismus, jeho myšlenky a historie začínají již ve třetím tisíciletí před naším letopočtem v Mezopotámii. Judaismus je vůbec prvním náboženstvím, které uznává jednoho jediného boha - Jahve. Ten uzavřel smlouvu s židovským národem – Desatero, které ovlivnilo všechny sféry života Židů, ale zároveň se stalo etickým základem pro lidstvo.¹

Křesťanství se začíná rozvíjet s příchodem mesiáše Ježíše Krista v prvním století našeho letopočtu na území dnešní Palestiny. Částečně se oddělilo z židovství. Velký význam v něm má Ježíšův život, jeho nejdůležitější okamžiky včetně jeho zatčení a ukřižování. Při expanzi křesťanství sehráli hlavní roli Ježíšovi učedníci.

Pro vývoj obou náboženství a vztahu mezi nimi byla důležitá situace v římském impériu, a to především v prvních čtyřech stoletích našeho letopočtu. V Římské říši, kde byli lidé většinou pohané, vyznávali polyteismus nebo různé kulty, jako kult slunce či císaře, hrála náboženství velmi důležitou roli. Mnohdy je panovník využíval jako nástroj ke své moci. A právě do této doby se v říši rodí křesťanství, nové silné náboženství tváří v tvář nejen proti pohanské víře, ale i proti židovství.

Obě náboženství měla napřed mnoho společného jako zvyky, tradice a tím nejdůležitějším byl Starý zákon. Přesto se cesta dvou prvních monoteistických náboženství rozešla a začala se odlišovat v základních věcech. Křesťané uznávali Ježíše jako boha, zatímco Židům jejich víra v jednoho jediného Jahve povolila pohlížet na Krista jen jako na božího syna. A právě neschopnost tolerance nové víry - křesťanství - brzy přinesla první vážnější konflikt, a dokonce i první oběť.

Křesťanství jako nové náboženství lákalo, lidé se obraceli na jeho víru a nechávali se křtít. Pravděpodobně je lákaly odpovědi na dosud nezodpovězené otázky, jako například, co bude po smrti. Tím, že

¹ PUTÍK, Alexander; KOSÁKOVÁ, Eva; CABANOVÁ, Dana. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. s. 6.

křesťanství vedlo ke spáse a slibovalo posmrtný život v království nebeském, se pro mnohé z obyvatel impéria stalo lákavým náboženstvím. Křesťanskému bohu nebylo nutné přinášet oběti a byli si před ním všichni lidé, ať už páni, nebo otroci, rovni.

Krátce po svém vzniku nemělo křesťanství pod vládou římských císařů příliš výhodnou pozici a kráčelo ve stínu židovství. Židé na nové náboženství nahlíželi jako na sektářské učení, Ježíšovy stoupence neuznávali a mnohdy je i pronásledovali. Během čtyř století soupeření a konfliktů se situace radikálně změnila a otočila. Křesťanství vyhlásil císař Theodosius za státní náboženství. Židům tak nastaly horší časy, kdy pro ně začal platit zákaz vykonávání státních funkcí a byly vydávány protižidovské zákony. Jejich osudem se stala diaspora.

2.1. Judaismus

Vznik judaismu sahá do daleké historie starověku, první zmínky o něm pocházejí ze třetího tisíciletí před naším letopočtem z území tehdejší Mezopotámie na území dnešní Palestiny. Jako o prvním monoteistickém náboženství o něm můžeme začít hovořit až od přelomu 1. a 2. tisíciletí před naším letopočtem. Je založené na víře v jednoho Boha – Jahve. Informace o počátcích judaismu čerpáme především z písemných záznamů, které zachycují ústní tradici, ze Starého zákona z Pěti knih Mojžíšových.²

Za zakladatele židovského náboženství a praotce židovské rasy bývá označován podle Paula Johnsona Abraham.³ Tento vyvolený poutník uzavřel jako první s bohem smlouvu o zemi zaslíbené pro izraelský národ. (Gen 15, 17-19)

Důležitou roli sehrál v dějinách při formování judaismu další muž, Mojžíš. Ten vyvedl židovský národ z egyptského zajetí po čtyři sta třiceti letech. (Ex 12, 40-41) Velmi významnou událostí té doby, která ovlivnila

² PUTÍK, A.; KOSÁKOVÁ, E.; CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. s. 6.

³ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. s. 17.

židovství, a později tedy i křesťanství, bylo vystoupení Mojžíše na horu Sinaj. Tam uzavřel s Hospodinem smlouvu. Převzal od něj desatero božích přikázání, která se stala a jsou dodnes pravidly i morálkou pro věřící na celém světě. Tato dohoda byla sepsána na kamenných deskách.⁴

I. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem Tě vyvedl z Egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

II. Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milujíc, stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení, těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají.

III. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.

IV. Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočnutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty, ani tvůj syn a tvá dcera, ani tvůj otrok a tvá otrokyně, ani tvé dobytče, ani tvůj host, který žije v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.

V. Cti otce svého i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh

VI. Nezabiješ.

VII. Nesesmilníš.

VIII. Nepokradeš.

IX. Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.

⁴ MAYER, Daniel. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 31.

*X. Nebudeš dychtit po domě bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku, ani po jeho otrokyni, ani po jeho býku, ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.*⁵

Desatero je nejen etickým základem pro lidstvo, ale vychází z něj i tóra, pramen židovské víry.⁶ Ta zahrnuje 613 příkazů a zákazů, které musejí Židé striktně dodržovat.⁷ Tóra je spojením dvou souborů - psané tóry a ústní. Psanou částí rozumí Židé hebrejskou bibli, označovanou křesťany jako Starý zákon. Tuto část ještě více rozvádí tóra ústní. Ta se dělí na dva soubory, na halachu (chození), která je souhrnem náboženského práva, a na agadu (vyprávění), kde jsou příběhy a podobenství osvětlující filozofické a etické otázky.⁸

Společně s desaterem převzal Mojžíš další úmluvy. Ty se týkaly všech sfér života. Od toho, jak bude vypadat svatostánek, oltář a vlastně celý chrám až k tomu, co za 'čisté' potraviny smí židovský národ jíst. Zakázané je třeba vepřové maso a během osmidenního jarního svátku pesach⁹ je dokonce zákaz nejen konzumovat, ale i vlastnit chamecu¹⁰ nebo pít pivo.¹¹

Striktní dodržování desatera, znalost zákonů a tóry je pro Židy velmi důležitá jak ve veřejném, tak soukromém životě, protože jen ten, kdo dodržuje všechna pravidla a úmluvy, bude požehnán bohem. Bůh je

⁵ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 31-32. srv. také (Ex 20, 1–17).

⁶ Tóra: hebrejsky učení.

⁷ SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. s. 109.

⁸ PUTÍK, A.; KOSÁKOVÁ, E.; CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. s. 6.

⁹ Pesach (Svátek překročení): jeden z nejstarších a nejdůležitějších židovských svátků. Pesachem slaví židé vysvobození izraelského národa z egyptského otroctví. A připomínají si, že bůh ušetřil, překročil (hebrejsky pasach) při desáté egyptské ráně – smrti prvorozených - domy Izraelitů. Slaví se celkem osm dní, kdy první dva dny a poslední dva je zakázáno pracovat, ostatní dny patří k polosvátkům. Svátek je známý také pod názvem Chag ha-ma-cot – Svátek nekvašených chlebů, kdy se jím slavila zemědělská oslava první žně a svátek pastýřů.

¹⁰ Chameca – pokrmy ze zkvašeného chleba.

¹¹ PUTÍK, A.; KOSÁKOVÁ, E.; CABANOVÁ, D. *Židovské tradice a zvyky*. s. 61.

milostivý, ale zároveň trestá neposlušnost, a kdo nezná zákon nebo nežije podle Tóry, nemůže počítat s boží pomocí.

Bohatá a dlouhá historie židovského vyvoleného národa je popsána ve Starém zákoně. A kromě toho, že judaismus přinesl něco nového, do té doby neznámého, zároveň značně ovlivnil budoucnost celého světa. Oddělilo se z něj křesťanství.

2.2. Křesťanství

Své učení na základech židovství rozvinulo křesťanství. Toto druhé monoteistické náboženství vzniká kolem 1. století našeho letopočtu v Římské říši v Jeruzalémě. Bůh je v něm trojjediný, tedy ve třech osobách – Otec, Syn a Duch svatý, nazýván také jako svatá Trojice. Křesťanství se částečně vyděluje z judaismu. Jak tvrdí John Riches v knize *Rané křesťanství*, judaismus prvního století je jako matka křesťanství, kdy jak matka, tak i její dítě mají své vlastní nepřetržité dějiny. Navíc tvrdí, že na křesťanství je třeba pohlížet jen jako na jedno z dvojčat, tím druhým dvojčetem je rabínský judaismus, který vzniká po roce 70 n. l.¹²

Základem křesťanství je především život a učení Ježíše Krista, který přišel na svět v 7. – 4. roce před naším letopočtem. A právě na životě Ježíše Krista, jeho činech, myšlenkách, jeho mučednické smrti na kříži a vzkříšení křesťanství stojí.¹³

První křesťané byli Židé, stejně tak jako Ježíš. I jeho jméno bylo židovské, pocházelo původně z hebrejského Jehóšua – Jozue. Osoba Ježíše je spojována s mnoha mýty a legendami. Informace o jeho životě tak, jak je křesťanské prostředí přijalo, jsou obsaženy především v Bibli, ve třech takzvaných synoptických evangeliích. Jedná se o evangelium dle Matouše, Marka a Lukáše. Z nich víme, že se narodil Marii a tesaři Josefovi, vyrůstal se svými sourozenci. Byl následovníkem a žákem

¹² HAZLETT, Ian. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. s. 33 – 35.

¹³ POKORNÝ, Petr. *Ježíš Nazaretský*, s. 23 – 25.

proroka Jana Křtitele. Ten Ježíše pokřtil a přitom jej prohlásil za mimořádného člověka. „*Já vás křtím vodou k pokání, ale ten, který přichází za mnou, je silnější než já – nejsem hoden ani toho, abych mu zouval obuv, on vás bude křtít Duchem svatým a ohněm.*“ (Mt 3, 11) Ježíš sám se stal prorokem. Chodil mezi obyčejné lidi, naslouchal hříšníkům. Staral se o nemocné a bohatým i chudým odpouštěl hříchy. Někteří jej stále proti jeho vůli považovali za politického reformátora. Když šel slavit kolem roku 30 n. l. svátek pesach do Jeruzaléma, v Getsemanské zahradě jej zatkli (Mk 14, 46) a popravili.¹⁴ Historické bádání toho o Ježíšově postavě potvrzuje méně. Pojmenování „křesťané“ dostali stoupenci učení Ježíše Krista poprvé v hlavním městě Sýrie Antiochii někdy po roce 33. n. l. Může za to řecký překlad slova mesiáš, to totiž zní „Christos“.¹⁵

Henry Chadwick v knize *Dva tisíce let křesťanství* píše, že Ježíš byl synem tesaře z Galileje ležící severně od Judeje. Vyzýval své židovské druhy k náboženské reformě. Doporučoval ve víře větší niternost než jen pouhé dodržování pravidel. Ale reforma byla Židy odmítnuta. Přesto Kristus brzy získal mnoho následovníků.¹⁶ Židé očekávali příchod Spasitele, doufali, že se vyplní proroctví a přijde mesiáš, který spasí izraelský lid. Když se Ježíš narodil jako malý chlapec v chudé rodině, Židy, kteří očekávali mesiáše, překvapil. „*Jak se zdá, většina z nich si představovala, že Mesiáš bude politickým a vojenským vůdcem a že jeho příchodem začne slavná éra fyzického, pozemského státu.*“¹⁷

Ježíš měl kolem sebe za svého života mnoho posluchačů, ovšem těmi nejbližšími bylo dvanáct mužů, dvanáct učedníků. „*Zmrtvýchvstalý Kristus si je sám povolal za své svědky a posly, apoštoly (apoštol = posel.) Povolal si je tak, že se jim zjevil a dal jim svého Ducha. Apoštolové svého pána poslechli a o svatodušních svátcích začali kázat,*

¹⁴ POKORNÝ, P. *Ježíš Nazaretský*, s. 23–25.

¹⁵ TOMKINS, Stephen. *Stručné dějiny křesťanství*. s. 19.

¹⁶ HARRIES, Richard; MAYR-HARTING, Henry. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 11.

¹⁷ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 126.

že Ježíš je Kristus, tj. od Boha zaslíbený spasitel, a že slavně dokoná dílo, které začal za svého života ke spasení hříšných.“¹⁸ Ježíšovi učedníci založili po smrti svého učitele jeruzalémskou církev. A jejich misijní činnost sehrála v historii zásadní roli. Tomuto tématu se věnují více v kapitole 5 (kapitola 5. Oddělení křesťanství z judaismu).

Křesťané se setkávali při kázáních, kde si vykládali a rozebírali boží slovo, probírali život, skutky i slova Ježíše Krista. Nejprve čerpali z ústního podání, později z biblických evangelií. A často se také zabývali Starým zákonem a zdůrazňovali to, že příchodem mesiáše se naplnila zvěstování proroků. Právě Bible (svaté Písmo) je pramenem křesťanské víry. Kniha se skládá ze dvou dílů ze Starého a Nového zákona. Starý zákon přejalo křesťanství z judaismu. Nový zákon byl sepsán podle Ježíšova života a skládá se ze čtyř evangelií (podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana), Skutků apoštolů, Epištol a Zjevení Janova. Součástí kázání bylo i čtení písma, modlitba a zpívání žalmů. Ovšem vrcholem bohoslužby byla svatá večeře Páně, která se napřed podobala skutečné večeři s apoštolů, při níž lámali chleba a podávali si víno. Později se omezila jen na lámání chleba a podávání vína. Ujišťovali se tak o přítomnosti Pána mezi jeho lidem a dávali mu tak najevo svou víru a poslušnost.¹⁹

„Pobožnosti se konaly v rodinách (po domech) zpočátku denně, především však v neděli na památku zmrtvýchvstání Páně. Brzy se tak neděle stala hlavním křesťanským svátkem a dnem společných bohoslužeb a zastínila dřívější sobotu.“²⁰

2.3. Náboženství v římské společnosti

Náboženství mělo v životě obyvatel římského impéria v době existence Ježíše Krista velkou roli. Tamní obyvatelé byli převážně

¹⁸ ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*, s. 18.

¹⁹ FRANKIEL, Tamar; KOLMAČKA; Pavel, WOLF, Josef. *Křesťanství: cesta spásy*, s. 25–27.

²⁰ ŠOLTÉSZ, Š. *Dějiny křesťanské církve*, s. 19.

polyteisté, víra a úcta k bohům pro ně byly nutností, protože bohové je provázeli po celý život a bylo nutné si zachovat jejich přízeň. K tomu směřovaly modlitby, obřady a oběti. Římští vládci byli k víře svých poddaných i k náboženstvím ostatních národů hodně tolerantní. Polyteismus a mysticismus pro ně byl běžný. Stejně tak nahlíželi na různé kultury, jako například Mithrův, kult Slunce nebo kult boha Baala, které se v Římské říši objevovaly. Za vlády císaře Augusta dokonce vznikl císařský kult. Lidé Augusta oslavovali jako obnovitele Římské říše a došlo tak k jeho zbožštění, což posílilo politickou moc vladaře, více posílilo Řím i celou říši. Každý si mohl zvolit víru, jakou chtěl, vzývat své vlastní bohy, ale nesměl narušit jednotné římské náboženství. To řídil stát a bylo třeba mu projevovat úctu. Mezi těmito náboženstvími se vyskytoval právě i monoteistický judaismus.²¹ „*Ve spleti pohanských náboženství zaujímal po celé antické období výjimečné postavení judaismus, charakterizovaný jako věroučně i organizačně přesně profilovaný monoteistický náboženský směr.*“²²

Židé sdíleli převážně řecko-římský styl života. A většině z těch, kteří byli římskými občany, se podle Paula Johnsona, v té době nežilo v říši špatně. Scházeli se dle touhy a potřeby, nikdo jim nekladl žádná omezení. Ani nemuseli plnit všechny povinnosti, jaké nakazovalo státní náboženství.²³ „*Římští pohané byli zvyklí, že se Židé stranili kultů božstev. Ve druhém století jeden z platoniků, Celsus, poznamenal, že „jejich náboženství vypadá velmi zvláště, ale alespoň je to náboženství jejich předků, což je umožňuje tolerovat.*“²⁴

A do této situace v římském impériu se v 1. století našeho letopočtu v Jeruzalémě rodí další monoteistické náboženství - křesťanství.

²¹ BURIAN, Jan. *Římské impérium*, s. 72-77.

²² Tamtéž, s. 75.

²³ JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*, s. 15.

²⁴ HARRIES, R.; MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 15

2.4. Oddělení křesťanství z judaismu

Už v 1. stol. n. l. se od sebe židovství a křesťanství značně vzdalují. Počáteční společné základy ignorují, dochází k jejich odcizení a vystupují proti sobě se stále rostoucí záští a nenávisť. Dochází k vymezování jejich prostoru a nastavování hranic. K definitivnímu oddělení židovství a křesťanství dochází pravděpodobně až ve druhé polovině 2. stol. n. l., kdy helénistické křesťanství a rabínské židovství jsou dvěma naprosto odlišnými náboženskými směry a přitom mají stále ještě hodně společného. V tu dobu již existují dvě na první pohled jasně odlišná společenství.

Judaismus a křesťanství se liší úplně v základu lidské víry, v chápání víry. Jak píše Paul Johnson ve své knize Dějiny křesťanství, judaismus je vnímán především rozumově, zatímco křesťanská víra bývá chápána jako „*citový postoj a osobní přesvědčení věřícího člověka.*“²⁵

Zpočátku měli křesťané a Židé mnoho společného. Tím nejvýznamnějším, jak uvádí v knize Rané křesťanství William Horbury, byla Septuaginta. Jedná se o Starý zákon ještě před tím, než do něj byla vložena evangelia a ostatní spisy Nového zákona.²⁶ Navíc obě náboženství měla společné zvyky. Křesťané se napřed snažili zachovat některé židovské tradice, jako například jídelní předpisy, svátky nebo šabat. Ovšem později se začali scházet v neděli ke společnému jídlu, které zakončovali slavností chleba a vína. Před absolvováním tohoto obřadu se museli všichni účastníci nechat pokřtít a smýt tak ze sebe dědičné i osobní hříchy, které napáchali. Je to první svátost, kterou je věřící vtělen do společenství církve.²⁷ Křest se prováděl ponořením do vody v řece či v jezeře. Tento rituál je trochu podobný židovskému svátku Jom kipur, kdy se Židé ponořením do vody nechávali taktéž očistit od hříchu. Spása je totiž základní myšlenkou křesťanství. Je brána jako

²⁵ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 77.

²⁶ HAZLETT, I. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. s. 50.

²⁷ PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*.

vítězství nad hříchem a vzkříšení těla a toto vítězství si připomínali křesťané právě slavností chleba a vína.²⁸

Pro křesťany měl Ježíš velký význam, jak již jsem uváděla výše. Založili na něm svou víru, svou církev. Jejich víra byla na Ježíši závislá. Ale objevují se i jiné, odlišné názory, které vylučují postavu Ježíše z kapitoly o vzniku křesťanství. *„Po Ježíšově ukřižování v okruhu jeho přívrženců, navzdory krizi, kterou pro ně znamenal Ježíšův kříž a zklamání, že příchod božího království nenastal, krystalizovala naděje, prodloužené očekávání, že ten ukřižovaný, který boží království ohlašoval, záhy přijde, že on je tím očekávaným Synem člověka, který přivede věk božího panování na zem...Historický Ježíš tedy není zakladatelem křesťanské víry, je jejím předpokladem.“*²⁹ I když autor dodává, že předpokladem tak velkým a významným, že by bez něj nedošlo ke vzniku křesťanské víry.

Židé uznávali Ježíše jen jako Božího syna, nikoliv jako boha. Jak bylo již uvedeno, židovský národ očekával mesiáše v podobě slavného vojevůdce s tím, že nastolí boží království na zemi. Ale přišel jen obyčejný člověk, jeden z nich, také Žid, a žádné vykoupení nenastalo. *„Židé nemohli u Ježíše připustit lidskou podstatu. Nemohli ho uznat za Boha, který se stal člověkem, aniž by popřeli ústřední princip své náboženské víry. Křesťané nemohli připustit, že by Ježíš byl někým menším než Bohem, aniž by zavrhli základ a účel svého hnutí. Pokud by Kristus nebyl Bohem, křesťanství by bylo bezvýznamné. V tomto bodě se nedalo dospět k absolutně žádnému kompromisu. Obě víry se tak navzájem ohrožovaly.“*³⁰ Jako svého boha tedy Židé Ježíše neuznávali, ale také odmítali obvinění z jeho smrti.

Po staletí svalují křesťané na Židy vinu z vraždy Ježíše a nehledí na to, že izraelský národ se proti tomuto obvinění brání, považuje to

²⁸ FRANKIEL, T.; WOLF, J. *Křesťanství: cesta spásy*, s. 25 – 27.

²⁹ FUNDA, Otakar, A. *Ježíš a mýtus o Kristu*. s.18.

³⁰ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 143.

za neoprávněné. Poukazuje na to, že vinu za Ježíšovu smrt nese římský prefekt Pilát Pontský, který nechal Ježíše ukřižovat. Židé tvrdí, že jejich učitelé nenesou na smrti mesiáše vinou, že si ho prý velice vážili a s mnohými z nich si prý i rozuměl. Důkazem toho jsou i evangelia, kde sami křesťané zmiňují Pilátovo provinění. Navíc připomínají, že Kristus byl předveden do vazby na základě příkazů politicky vysoko postavených velekněží. Iluzorní jsou i samotná evangelia, která popisují rozdílně probíhající soud Ježíše před velekněžskou radou. Podle Židů v nich křesťané záměrně snížili Pilátovu vinu, aby mohli z Kristovy smrti obvinít Židy, a křesťanství se tak stalo pro helénsko-římský svět přijatelnější.³¹

Ačkoliv křesťanství nemělo pro Židy z počátku velký význam, situace se postupem času měnila. Když se nechávalo křtít stále více a více lidí a přijímali Ježíše Krista za svého boha, začali se Izraelité cítit ohroženi. Křesťanství se totiž neřídilo přísnými zákony danými židovským Bohem. Stavělo Ježíše na boží místo, a to Židé nemohli přijmout, protože tím bylo porušeno pravidlo jediného boha. To, že se pohané nechávají pokřtít a přijímají víru v Ježíše Krista, i to, že mezi křesťany bylo nejvíce původních Židů, rozčilovalo v první polovině 1. století právě Židy. Stali se tak prvními pronásledovateli křesťanů a tento spor měl brzy první oběť. *„Příčinu nevráživosti je třeba hledat především v aktivitách tzv. helénistických Židů, kteří přišli do Jeruzaléma z oblastí mimo Palestinu a nebyli ochotni důsledně dodržovat dosavadní náboženskou praxi judaismu.“*³² Tato situace se vyhrotila v Jeruzalémě mezi lety 36 a 40 n. l. při vystoupení helénistického předáka Štěpána. To vyvolalo mezi Židy takové pobouření, že jej ukamenovali. Ze Štěpána se stal první křesťanský mučedník. Pronásledování byli i další Ježíšovi následovníci. Došlo tak k prvnímu vážnému křesťanskému střetu.³³

³¹ *Co by měl každý vědět o židovství.* přeložila Lydie Cejpová. s. 121

³² SUCHÁNEK, Drahomír; DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 16.

³³ Tamtéž, s. 16.

Jak uvádí ve své knize Římské impérium Burian, existovalo v prvním století velké napětí i mezi křesťanstvím a římským státem, přispívali k tomu císaři svým negativním postojem k novému náboženství. Prvním pronásledovatelem ze strany vladařů byl císař Nero (37 – 68 n. l.). Ten obvinil křesťany ze založení požáru v roce 64 n. l., kdy shořela velká část Říma, a za tento čin potrestal mnoho křesťanů smrtí.³⁴

Velmi významnou roli sehráli v křesťanství Kristovi apoštolové, následovníci a jejich misijní činnost. Jedním z nejznámějších křesťanských misionářů byl Pavel. Jeho misijní činnost začala kolem roku 32 n. l. a trvala třicet let. *„O šíření křesťanství nejsme detailně informováni, přesto se muselo jednat o dynamický proces, což potvrzuje existence křesťanských obcí v mnoha městech od Sýrie přes Malou Asii, Egypt až po Řecko. Podstatná část zpráv o misijním působení Ježíšových učedníků je spojena s činností aktivní skupiny, v jejímž čele stál Pavel (dle katolické církve také Šavel) z Tarsu.“*³⁵ Pavel byl napřed Židem, původně se jmenoval Saul, pronásledoval křesťany, a dokonce byl svědkem ukamenování prvního křesťanského mučedníka Štěpána. Ale po získání osobní náboženské zkušenosti, kdy se mu zjevil Ježíš, se nechal přejmenovat na Pavla a stal se stoupencem nového náboženství. Pavel vykonal tři velké misionářské cesty. Informace o nich jsou v Novém zákoně ve Skutcích apoštolů a pak dále v jeho listech, v autobiografických poznámkách. Na Pavlově kázání bylo zajímavé, že nemělo ani tak velký úspěch u Židů jako spíš u pohanů. Při své misijní činnosti používal liberálnější přístup. Povoloval pohanům vstoupit do společenství církve a umožňoval jim přístup ke Kristu bez toho, že by museli dodržovat židovské zvyky a podstoupit obřizku. Podle něj je nejdůležitějším víra v Ježíše Krista.³⁶ *„Pravidla, jež zavazovala v dřívějším předježíšovském období, již nemohou být nezbytnou*

³⁴ BURIAN, J. *Římské impérium*, s. 160.

³⁵ SUCHÁNEK, D.; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 17.

³⁶ FUNDA, O., A. *Ježíš a mýtus o Kristu*. s.72.

*podmínkou ke vstupu do církve, tj. do okruhu Ježíšových následovníků.*³⁷ A právě nedodržování přísných židovských pravidel a jiný přístup k pohanokřesťanům vede k rozporům Pavla a jeruzalémské církve. Ty jsou sice ukončeny kompromisem, ale později je jako hrozba pro oficiální víru Pavel zatčen a zabit.³⁸

Neshody ale řešili Židé i s Římany, docházelo mezi nimi k neustálým konfliktům. Nešlo o spory náboženské, ale jednalo se o záležitosti politické. Židé nemohli zapomenout, že kdysi měli své království, toužili po tom jej znova vybudovat. Cítili se utiskováni Římany, a proto se rozhodli, že nespravedlnost a útlak již nebudou nadále snášet a proti Římanům se v roce 66 n. l. vzbouřili. Židovští bojovníci se římským vojákům nemohli rovnat ani počtem stoupenců ani výbavou, přesto čtyři roky vzdorovali a odolávali. V roce 70 n. l. po dobytí Jeruzaléma byla vzpoura Židů potlačena.³⁹ Římané dobyli Jeruzalém a zničili židovský chrám. Izraelský národ se tak vystěhoval do diaspory, na území celé Římské říše. Válečná prohra a zboření chrámu ještě více prohloubilo nepřátelství mezi křesťany a Židy. Izraelité totiž obviňovali Ježíšovy stoupence z toho, že zbaběle utekli a nebojovali s nimi proti Římanům. Zničení židovského chrámu a zánik jeruzalémské církve pomohl k zesílení moci křesťanství. Před rokem 70 se jeruzalémská církev pomalu navracela k judaismu. Po porážce Židů se oba dva směry rozdělily.⁴⁰

Podle Mayera byla tato prohra a vítězství Římanů velmi tvrdou ranou pro židovské obyvatelstvo. Dobyť Jeruzaléma a zničení chrámu znamenalo dění v celé říši a ovlivnilo mnoho životů. *„Mnoho měst a osad bylo Římany úplně srovnáno se zemí a vypáleno. Velké množství obyvatel zahynulo při obléhání Jeruzaléma a v bojích o Galileu, Zajordání*

³⁷ SUCHÁNEK, D.; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 18.

³⁸ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 44.

³⁹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 140-141.

⁴⁰ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 44.

*a Judsko. Tisíce a tisíce Židů byly prodány do otroctví nebo v okovech dány na nucené práce.*⁴¹

Podobná situace jako v roce 70 n. l. se opakovala o pětadesát let později, kdy došlo k dalšímu velkému povstání. V roce 132 n. l. se Židé vzbouřili pod vedením Šimona bar Kochby během vlády římského císaře Hadriana (117-138). Ale ani toto povstání nebylo úspěšné a roku 135 n. l. bylo Římany potlačeno. Během těchto bojů zemřelo na 500 tisíc Židů. V tu dobu pro ně začalo období římského teroru. Hadrian přejmenoval Jeruzalém na Aelia Capitolina, Židům byl zakázán vstup do města a tak se jejich centrem stává Galilea. Byla zničena města i vesnice, mnoho duchovních vůdců bylo krutě popraveno. „*Nadále platil zákaz obřezek, svěcení soboty, bylo zakázáno plnění náboženských předpisů a učení Tóry.*“⁴²

I z tohoto válečného neúspěchu obviňovali Židé částečně křesťany. Zazlívali jim, že se společně s nimi nepostavili proti Římanům, že je nepodpořili a utekli. Mysleli si, že kdyby spojili své síly, mohli římskou armádu přemoci a získat tak jistou nejen náboženskou svobodu. A právě také tyto události přispěly ke zhoršení vztahů mezi Židy a křesťany.

2.5. Prvními křesťany byli Židé

Mezi prvními věřícími křesťany byli většinou Židé obrácení na víru. A jak jsem uvedla již výše, podle Johnsona je judaismus chápán hlavně rozumově a křesťanství citově a osobním přesvědčením. Takže na to, aby se stal člověk Židem, musel se narodit židovské matce nebo musel konvertovat podle židovského náboženského zákona – halachy. Vysvětlení má toto pravidlo již v biblických válkách, kdy vojáci znásilňovali ženy protivníků. Židé mezi sebe pak přijali i takto zplozené děti, neznají pojem nemanželské dítě.⁴³ Zatímco křesťané se považují za ‘nový lid’

⁴¹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 147.

⁴² Tamtéž, s. 152-153.

⁴³ SPIEGEL, Paul a [z německého originálu ... přeložili Eva a Pavel DOBŠÍKOVI]. *Kdo jsou Židé?* s. 13-14.

a věří, že ke spáse dojdou následováním Ježíše Krista, který jim ukázal cestu skrze svoji smrt. A ke spáse podle křesťanů člověk nedojde tím, že by dodržoval mnoho striktních zásad, pravidel a zákonů, ale stačí mu k tomu víra v boha.

Jednou z nejvíce lákavých věcí na křesťanství byla zřejmě vyřešená otázka posmrtného života. Jak uvádí ve své knize *Dějiny a teorie náboženství* Dagmar Demjančuková, lidé uvítali křesťanské překonání strachu ze smrti vzkříšením.⁴⁴ Židé byli totiž zaměřeni především na svůj život na zemi a otázce posmrtného života se nevěnovali. Když proroci hlásali příchod mesiáše, lidé napřed čekali někoho, kdo přinese spásu tak, že změní svět, vyvede izraelský lid z otroctví, nastolí ráj na zemi. Ovšem on žil obyčejný život jako každý člověk a nakonec ho ukřižovali. Jak uvádí Dagmar Demjančuková, teprve po jeho zmrtvýchvstání pochopili, že na zemi je věčný život nečeká a že je třeba po vzoru Ježíše napřed zemřít, opustit tento hmotný svět, opustit své tělo, hříšný pozemský život. A když bude člověk žít ve víře v Krista, dojde ke spáse a věčnosti v posmrtném životě. Tato myšlenka pro křesťany trochu degradovala život na zemi. S vírou a pokáním snášeli příkoří na světě, považovali to za dočasné. Věci na zemi jim nepřipadaly důležité, neřešili majetek ani radosti pozemského života. Tak jak jim nařizovalo Písmo, svůj každodenní život využívali ke službě lásky. Taková měla být poslušnost křesťanů ve všedním životě. *„Zvláštní důraz klade na spořádaný rodinný život, na manželskou věrnost, na odpovědnost rodičů za děti a na poslušnost dětí k rodičům.“*⁴⁵

Lišilo se i křesťanské uctívání boha. Podle Stuarta G. Halla v knize *Rané křesťanství* zpočátku zcela odlišovalo od praktik v okolním světě. Zatímco pohané obětovávají svým bohům, stejně tak jako Židé přinášejí oběti svému bohu, křesťané dávají víru najevo svým způsobem života.⁴⁶ Jak zmiňuje ve své knize *Dějiny křesťanské církve* i Štěpán Šoltéz,

⁴⁴ DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 22.

⁴⁵ ŠOLTÉSZ, Š. *Dějiny křesťanské církve*, s. 20.

⁴⁶ HAZLETT, I. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. s. 97.

nebylo pro ně nutné přinášet bohu oběti, kupovat si jeho přízeň. *„Pohanské oběti, jimiž chtěli pohané na Boha působit, považovali křesťané za blud, protože Boha potupují a snižují ho na služebníka lidských potřeb. I oběti, které Izrael dodržoval, přestaly, neboť Ježíš Kristus obětoval sám sebe, a tak sám učinil všechno, co Bůh od člověka čekal. Šlo tedy v pobožnostech církve o něco nového: o boží slovo, tj. o všechno, co Bůh vykonal a promluvil skrze Ježíše Krista.“*⁴⁷ Křesťané uctívají svou neposkvrněnou morálkou, disciplínou společenství, sexuální zdrženlivostí, svou štedrostí a trpělivostí a jejich hlavním zájmem byla četba a výklad Písma.⁴⁸

Další lákavou a zároveň převratnou myšlenkou na křesťanství bylo to, že před Bohem jsou si všichni rovni. V Ježíšově době žila v Římské říši asi jen dvě procenta bohatých, osm procent lidí řadících se do střední vrstvy a zbytek obyvatelstva byl velmi chudý.⁴⁹ Křesťanství nedělalo rozdíl mezi bohatým pánem, chudým farmářem a otrokem. Tím, že před boží soud člověk nastoupí až po smrti a na světě zanechá nejen svůj majetek, ale i lidské tělo, je jedno, čím a kým byl člověk na zemi. Důležité je, jak následoval svého pána Ježíše Krista a důležitá je víra. *„Někteří křesťané měli sami otroky, jiní byli otroky – a církev proti tomuto zřízení přímo neprotestovala. Stejně tak tu platily běžné zákony o podřízenosti ženy muži. Ačkoliv se církev nesnažila tyto řády změnit, přece jen změnu připravovala. Stálým připomínáním jednotnosti církve, jež je Kristovým tělem, varovala před vytvářením tříd uvnitř sboru. Společný styk bohatých a chudých v církvi má vést k vyrovnání rozporů a rozdílů.“*⁵⁰ Církev vyrovnávala sociální rozdíly mezi svými členy, měla totiž společný majetek. Někteří křesťané se zřekli svého bohatství v její prospěch, aby byly finance na pomoc nemocným, vdovám, sirotkům a chudým.

⁴⁷ ŠOLTÉSZ, Š. *Dějiny křesťanské církve*, s. 19.

⁴⁸ HAZLETT, I. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. s. 97.

⁴⁹ DEMJANČUKOVÁ, D. *Dějiny a teorie náboženství*. s. 22.

⁵⁰ ŠOLTÉSZ, Š. *Dějiny křesťanské církve*, s. 20-21.

A právě těmito myšlenkami se podle Dagmar Demjančukové křesťanství stává náboženským systémem, který překlenul omezenost židovství. A zároveň rozšířil jeho hranice. Křesťanství nabývá kosmopolitního rázu, je otevřené všem lidem bez rozdílu a vede ke spáse ty, co následují Ježíše Krista jeho cestou.

2.6. Vznik církve

Vznik křesťanské církve, jako nové samostatně se vyvíjející náboženské organizace, je reakcí na selhání snahy reformovat judaismus, vysvětluje ve svém díle Církevní dějiny Drahomír Suchánek.⁵¹

Křesťanské společenství bylo již od svého počátku založeno na osobních vztazích. Následovníků Ježíše Krista v Římské říši přibývalo, někdy se k jeho víře obracela celá společenství. Svou zásluhu na tom měli především apoštolové a jejich misijní činnosti, jak již bylo řečeno výše. Vznik církve nebyl okamžikem, byl dlouhodobějším procesem a v prvních čtyřech staletích se vyvíjely jen základní obrysy takového náboženského uskupení. „*S tím, jak církev získávala stále větší roli ve veřejném životě, získávala na naléhavosti rovněž problematika její jednoty.*“⁵²

Ve druhém století existovaly desítky, dokonce stovky křesťanských společenství v Římské říši i za jejími hranicemi a dělily je ohromné vzdálenosti. Bylo zapotřebí zavést nějaký řád v církevní moci. Určitou kontinuitu mezi křesťanskými sbory jednotlivých obcí se snažili udržovat z počátku apoštolové svým cestováním a předáváním informací mezi těmito společenstvími. Učitelé a proroci dohlíželi na správnost učení a liturgie. Také hráli důležitou roli také při kázáních a bohoslužbách. Po apoštolech ve třetím století se stali autoritami obcí biskupové, které si vybrali sami apoštolové. Tento trend, kdy si vůdci vybírají své následovníky, pokračoval i v následujících generacích. Vznikl tak

⁵¹ SUCHÁNEK, D.; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 16.

⁵² HARRIES, R.; MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 27.

monarchický episkopát a jeho apoštolská genealogie, což je charakteristický prvek křesťanské církve.⁵³

Po roce 200 vzniklo pět hlavních center církve v Alexandrii, Antiochii, Efesu, Kartágu a v Římě. Významná postavení měli biskupové, jáhni a presbyterové. Jak píše Stuart G. Hall v knize *Rané křesťanství*, církevní systém se rozvíjel souběžně s římským administrativním uspořádáním. Znamená to tedy, že biskup daného spádového města byl nadřízeným své spádové oblasti a jeho představeným byl biskup hlavního města.⁵⁴

O rozvoji církve ve čtvrtém století píše Averil Cameron v knize *Dva tisíce let křesťanství*. „Konstantin našel v církvi potenciální druhou institucionální strukturu, která napodobovala strukturu imperiální, a potřeboval už jen hlavu její hierarchie. Bylo jen přirozené, ale závažné, že křesťanským duchovním poskytl stejně široká privilegia, jakým se běžně těšili pohanští kněží, a že od provinciálních vládců vyžadoval, aby biskupům nabídli své zdroje, a umožnili jim tak účast na církevních koncilech.“⁵⁵ Císař se k biskupům choval s velkým respektem. Dal jim jurisdikční pravomoci u soudů, ustanovil, že církve mohla legálně nejen vlastnit ale i dědit majetky. A ačkoliv se v té době stalo křesťanství náboženstvím s církevním úřadem s hierarchickou strukturou, nemělo tehdy ještě jasně vyřešenou otázku autority.⁵⁶

Jak vyplývá z této kapitoly, křesťanská církev se vyvíjela pomalu a přitom paralelně s tím, jak vznikalo křesťanství. Z počátku se jednalo jen o malá společenství s žádnými pravomocemi a bez uznání. Ale během prvních čtyř století se dostalo církvi uznání, práva i privilegií. Nově vzniklé církevní společenství se tak stává oficiální institucí a začíná postupně konkurovat ostatním světovým náboženstvím.

⁵³ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 58

⁵⁴ HAZLETT, I. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. s. 101 - 102.

⁵⁵ HARRIES, R.; MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 30.

⁵⁶ Tamtéž, s. 30.

2.7. Křesťanství vyhlášeno státním náboženstvím

Po tři století se snažilo křesťanství o přežití, různými způsoby se dralo kupředu. Soupeřilo s pohanskými náboženstvími, s polyteismem i s židovstvím, aby si vydobylo své místo. *„Křesťanství jako náboženství zasahující všechny vrstvy římské společnosti a rozšířené do většiny regionů Římské říše se zrodilo v průběhu 3. století. Dlouhá desetiletí tolerance církve, upadající síla a přitažlivost dosavadního náboženského polyteismu a neklid, který se ve společnosti šířil kvůli válkám a katastrofám, umožnily pevné zakotvení nového náboženství a učinily ho přitažlivým pro mnoho lidí.“*⁵⁷ Počet křesťanů stále stoupal, už se nejednalo o víru pro nižší vrstvu obyvatelstva nebo pro otroky. Mezi křesťany přicházelo stále více obchodníků, příslušníků armády, úředníků, členů římské aristokracie, a dokonce i osoby, které měly vysoké postavení a byly spřízněné s císařským rodem. A tak křesťanství, ačkoliv je stále jedním z pronásledovaných náboženství, začíná vážně ohrožovat židovství. Za tři staletí se tak událo pro křesťanství mnoho historicky více či méně významných událostí. Z malé monoteistické víry se začíná rodit silné náboženství. Pro křesťanství bylo zvláště významné 4. století n. l.

Na konci 3. století n. l. se vlády ujal císař Dioklecián. Římský vladař sice rázně vystupoval proti křesťanům, ale ti měli potřebu se bránit a nakonec kvůli aktivnímu odporu, jejich víra i počet členů sílily. Římané i Židé je považovali za sektářské učení. O několik let později je ale vydán patent, který povolil proniknout křesťanskému působení do římské společnosti, zakázal tresty za křesťanské vyznání, vrátil zabavený majetek a vyhlásil náboženskou toleranci. *„Císař Constantinus I. Veliký (306 – 337 o. l.) vydává roku 313 v Mediolanu (Milán) milánský edikt, kterým zrovnoprávnil křesťanství.“*⁵⁸ Tímto nařízením došlo ke zrovnoprávnění křesťanství a římského náboženství. Takto Konstantin I.

⁵⁷ SUCHÁNEK, D., DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 16.

⁵⁸ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 159-160.

ukončil útlak proti křesťanům. Ježíšovi stoupenci, kteří byli doposud utlačováni, a museli mnohdy bojovat o svůj holý život, se najednou stali ve společnosti zvýhodněnými. Mezi privilegia křesťanských biskupů patřilo například to, že nemuseli vykonávat veřejné služby nebo platit daně.⁵⁹

Pro palestinské Židy nastalo nelehké období. Byla vydávána protižidovská opatření a zákony. *„Židům se zakazuje obřezávat křesťanské sluhy a otroky, zakazuje se Židům bydlet v Jeruzalémě, jsou chráněni pokřtění Židé před případnými útoky ze strany bývalých souvěrců a jinověrcům se zakazuje přestupovat na židovskou víru.“*⁶⁰ Období rovnováhy pro izraelský lid přinesla až vláda císaře Juliana Apostaty (361 – 363 n. l.). Vládce vydal toleranční ediktyv nichž omezil vliv křesťanství.⁶¹ Zrušil protižidovská opatření, židovskou daň, a dokonce uvažoval o znovuvybudování chrámu v Jeruzalémě. Julian ovšem padl v jedné z bitev a s ním i naděje Židů na lepší život.⁶²

Křesťanství se tak dostává v římském státu do popředí, přijímá zvláštní ochranu a práva. Svědčí o tom i skutky císaře Konstantina II. (337 – 361 n. l.). Ten nechal v Jeruzalémě na místě, kde měl být pohřben a vzkříšen Ježíš, postavit Chrám božího hrobu. *„Spolu s židovským chrámem okázale ponechaným v troskách dosvědčoval, že nově vybudovaný Jeruzalém je křesťanským městem.“*⁶³ V roce 380 n. l. vyhlásil císař Theodosius I. (379 – 395 n. l.) na druhém všeobecném církevním sněmu v Konstantinopoli křesťanství státním náboženstvím. Vládce tak obnovil politickou stabilitu impéria. Zároveň ale v zemi s konečnou platností uspořádal náboženské poměry a výsledkem mělo být křesťanství jako jediný oficiální kult Římské říše. Od křesťanství

⁵⁹ SUCHÁNEK, D., DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 86-88.

⁶⁰ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 160.

⁶¹ SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. s. 174.

⁶² MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 160.

⁶³ HARRIES, R.; MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 30.

se tak očekávalo, že jako oficiální náboženství Římské říše, převezme vedoucí úlohu ve společnosti. Ale to na takovou roli nebylo vůbec připraveno, nemělo žádné ambice a tím, že nepředpokládalo pokračování dějin po příchodu spasitele, bylo to pro něj velmi těžké. Celou situaci zachránilo křesťanství tak, že přejalo zkušenosti z právních a správních organizací římské říše. Takové řešení ale připravilo křesťanství, jako víru kde bůh odpouští hříšným a má negativní vztah k bohatství i moci, o jeho ideály.

Zatímco křesťanská moc sílila, ostatní pohanská náboženství i židovství byla tvrdě pronásledována zákonodárci, ale i křesťany, jejichž počet neustále stoupal.

2.8. Pronásledování Židů

Židovské obyvatelstvo tedy muselo čelit mnoha nepříznivým situacím, jak lze vyčíst z předchozích kapitol. Jeho vztah s Římskou říší byl negativně poznamenán neúspěšnými židovskými povstáními. Vypálením chrámu přišli o své centrum v Jeruzalémě, kam jim byl dokonce zakázán vstup. Situace Židů v impériu byla vždy také závislá na tom, který panovník byl zrovna u moci. Například za vlády Juliana Apostaty, byly židovská víra, její tradice a zvyky tolerovány a většině Židů se žilo celkem slušně. Když stát řídil Konstantin, přišli o svá privilegia, nemohli vykonávat funkce ve službách státu, vznikaly protižidovské zákony. Stoupenci nejstaršího monoteistického náboženství se tak uzavřeli do sebe a jejich hlavní činností se stala výuka tóry a šíření ústní tradice. Po vyhlášení křesťanství státním náboženstvím čekalo Židy ještě více omezení, zákazů a utlačování. Byla jim zakázána obřízka, za smíšená manželství hrozila smrt, nesměli vlastnit otroky, byli vyloučeni z veřejného života, byli izolováni v ghettech, museli nosit označené oděvy, aby bylo na první pohled poznat, že se jedná o Židy, byla jim sebrána privilegia a práva, jejich synagogy byly předělávány na kostely.

Křesťanství, které bylo doposud bezvýznamným a spíše utlačovaným náboženstvím, se vyhlášením za státní náboženství koncem

4. stol. n. l. dostává na vrchol svého působení. Vyhrálo svůj boj s Římany a chystá se i s pomocí římských panovníků zvítězit také nad pohanskými náboženstvími. Ta ztrácela na své přitažlivosti. Těžko se vyrovnávala s konkurencí ostatních božstev a většinou se zachovávala jako nezbytná součást veřejného života. Jejich účastníkům chyběl hlubší vztah a zaujetí k bytostem, které byly uctívány.⁶⁴ Křesťanství se stalo standardním náboženstvím v celém impériu a ostatní pohanská náboženství a jiné formy víry začaly pomalu zanikat. Jako jediný možný soupeř se tak začíná zviditelňovat židovství. „...dobře organizované a poměrně zámožné menšiny s vysokou úrovní vzdělanosti a propracovaným náboženstvím, která odmítala křesťanství ne z nevědomosti, ale z principu. Židé se pro křesťany stali „problémem“, který je třeba „vyřešit“.“⁶⁵ Rivalita mezi židovstvím a křesťanstvím stoupá.

2.8.1. Pogromy za přihlížení císařů

Židé, jejich tradice a zvyky stejně tak jako jejich nezlomná víra mnohdy popouzí nejen představitele Římské říše, ale čím dál častěji i křesťany. Netrvá dlouho a objevuje se první náznak křesťanského antijudaismu. Podle některých názorů, jako například profesora Johna Gagera a jeho knihy *The Origin of Antisemitism*, má své počátky již v učení Pavla z Tarsu. Apoštol si osobitě uzpůsobil učení Ježíše Krista. Vložil do něj své vnímání světa i Boha, položil tak základ ke vzniku křesťanské církve a s jeho postupným formováním se začíná utvářet i protižidovské křesťanské smýšlení.⁶⁶

Ovšem s tímto názorem se neztotožňuje Otakar Funda. On nepovažuje za historicky přiměřené vinit z antisemitismu již Pavla, který byl Žid stejně jako Ježíš. Apoštolův střet s židovstvem a napětí mezi ním a židokřesťanskou obcí považuje pouze za Pavlův vnitrožidovský náboženský spor. Pavel byl přesvědčen o tom, že Ježíš byl mesiáš pro

⁶⁴ BURIAN, J.. *Římské impérium*, s. 185.

⁶⁵ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 160.

⁶⁶ GAGER, John, G. *The Origin of Antisemitism*. s. 160.

lidi na celém světě nejen pro Židy. Proto se vydal na misií i k ostatním národům a tím se dostal do sporu se svým mateřským židovstvem. „*Pavlův velmi ostrý střet se svými souvěrci, střet, ve kterém Pavel na adresu svých židovských souvěrců, svých bratří, užije nevybíravá a ostrá slova kritiky, se později stane dobrým arzenálem budoucího křesťanského antisemitismu. Vinit z něj však Pavla je anachronismus a nepřijatelná deformace historie jako skutečnosti, s níž nelze nakládat podle libovůle pozdějších interpretací.*“⁶⁷ Antisemitistické názory se objevují ve starověku i nadále.

S tím křesťané nesouhlasí. Uvrhují židovství v nemilost, snaží se ho tak vymýtit, dělají z něj terč nenávisti a začíná pronásledování Židů. Docházelo dokonce pogromům, kdy křesťané ve snaze obrátit obyvatelstvo na křesťanskou víru, vypalovali vesnice i synagogy. V roce 388 n. l. došlo k velmi významné události, kdy byla křesťany v rozporu s říšskými zásadami vypálena synagoga ve městě Kallinikum na řece Eufrat. Úřadující milánský biskup Ambrož o této události věděl, dokonce přívržence křesťanství k pronásledování Židů nabádal. Viděl v nich nepřátele. Císař Theodosius I.(347 – 395), známý také jako Theodosius Veliký, tehdy zakročil a chtěl, aby křesťané postavili jako satisfakci synagogu novou a ze svých financí. Proti tomuto rozhodnutí se ale Ambrož tvrdě postavil, varoval Theodosia, že hrubě uráží význam církve. „... *Náboženské zájmy jsou přednější než dodržování občanského práva. Při kázání, kterého se zúčastnil i císař, tento svůj argument zopakoval a císařské nařízení bylo ostudně odvoláno.*“⁶⁸ Došlo tak k posílení moci a významu církve nejen oproti židovství, ale také oproti císařskému úřadu.

Všechny protižidovské zákony z let 213 – 437 shrnul ve svém Theodosiově kodexu v roce 438 další východořímský císař Theodosius II. (401 – 450). Napsal sbírku zákonů, tři kapitoly o Židech, o jejich sociálním postavení, ekonomické a politické degradaci uvnitř křesťanské

⁶⁷ FUNDA, O., A. *Ježíš a mýtus o Kristu*. s.95.

⁶⁸ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 160.

společnosti. V tomto pojednání pojal judaismus jako nakažlivou nemoc, před kterou je třeba chránit křesťanskou společnost.⁶⁹

Další významnou roli v počátcích pronásledování Židů sehrál podle Johnsona Jan Zlatoustý (354 – 407). Tento vůdčí řecký teolog pronesl kázání proti Židům. Použil v nich jemu vyhovující pasáže z evangelií sv. Matouše a Jana. K pohanským očeřujícím pověstem a pomluvám tak přihodil i křesťanské přísady. Židům tak vypálil cejch Kristových vrahů. Odůvodnil a ospravedlnil tak stávající i budoucí antisemitismus.⁷⁰

V protižidovských opatřeních pokračoval o více než sto let později další císař. „*Roku 534 vešel v platnost Justiniánův kodex. Toto dílo, které zásadně ovlivnilo zákonodárství v celé Evropě, obsahovalo ostrá protižidovská ustanovení. Židé například nesměli zastávat veřejné úřady, stavět nové synagógy, byl zakázán pohlavní styk mezi Židy a křesťany.*“⁷¹ Během čtvrtého a pátého století našeho letopočtu tak přišli Židé o všechna svá privilegia a o značnou část práv. V křesťanských obcích jim hrozilo nebezpečí, právem se v nich obávali o svůj život.

Období od 3. do 7. století, nazývané také jako pozdní antika, bývá označováno jako zlatý věk raného křesťanství. Právě v tuto dobu totiž křesťanství zapustilo hluboko své pevné kořeny. Stalo se náboženstvím celé Evropy a Byzance.⁷² Sítilo nejen v duchovní rovině, ale začínalo ovlivňovat i politický vývoj státu. Zatímco Židům se stala dalším osudem diaspora.⁷³

2.8.2. Diaspora židovským osudem

Pronásledování Židů si vyžádalo mnoho obětí, ale k potlačení židovství nevedlo. Židovské obyvatelstvo se tak za dob krizí rozprchlo

⁶⁹ PAVLÁT, Leo. *Židé - dějiny a kultura*. s. 86.

⁷⁰ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 160.

⁷¹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 86.

⁷² HARRIES, R.; MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 25.

⁷³ Diaspora: označuje lidi nebo **etnickou** populaci, kteří jsou přinuceni **emigrovat** ze své domoviny.

po celé Římské říši i za její hranice. Většina z nich našla útočiště v Babylónii, kde byly již ve 2. stol n. l. založeny ješivy – talmudské školy zprostředkovávající tradiční židovské vědomosti a staly se z nich významná střediska židovské teologie, kultury a vědy. Někteří se usídlili v Anatólíi, Adiabéně, jiní v Arabském království, Řecku, severní Africe, v Hispánii nebo Franské říši. V Evropě Židé osídlili například Řím, Neapol, Venosu a Pannonii. Jejich majoritní populace však byla na východě, hlavně v Palestýně, Egyptě a Sýrii. V různých městech po celém světě Židé zakládali malé uzavřené komunity. Snažili se v nich udržovat svou víru, tradice i zvyky. A zároveň usilovali o zachování kontaktů mezi jednotlivými společenstvími.⁷⁴

Celkem dobře se podle Mayera a jeho knihy *Kapitoly z židovských dějin* žilo Židům pod islámskou nadvládou, sice tam pro ně také platila různá omezení jako zvláštní daně, museli nosit jiné oblečení, nesměli nosit zbraně, ale na druhou stranu se mohli svobodně pohybovat a arabští vládci využívali jejich služeb v mezinárodním obchodě a diplomacii. Vážili si jich také proto, že byli výborní zemědělci, kováři a kovotepci.⁷⁵

Židé se sice snažili usadit na místech, kde by mohli v klidu vyznávat své náboženství, ale i tam je v mnoha případech dohnalo úsilí křesťanské církve o obrácení veškerého obyvatelstva na svou víru a mnohdy se jednalo i o násilnou christianizaci.

2.8.3. Kam směřovaly křesťanské misie

Se stoupající mocí církve se její příslušníci snažili obrátit na křesťanskou víru co nejvíce pohanů nejen v Římské říši, ale i v okolních státech. A tak se uskutečnily první křesťanské misie. Církevní organizace začaly působit i v krajích a venkovských oblastech, kde doposud nebyla žádná christianizace nebo pouze velmi nízká, jako třeba

⁷⁴ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 166.

⁷⁵ Tamtéž, s. 173.

na Balkánském poloostrově, v Itálii a v západoevropských provinciích. Pokřesťanšťování měli na starosti a prováděli je biskupové, kterým čím dál více a častěji pomáhali mniši.⁷⁶ „*Šíření křesťanství za hranice římské říše bylo stále závislé na spontánní misii. Nejpozději od šestého století se však křesťanská misie stala rovněž politickým nástrojem byzantských (východořímských) panovníků.*“⁷⁷

Židům se stala diaspora osudem pro několik následujících století vlastně až do roku 1948, kdy vznikl nezávislý Stát Izrael. Přestože to nebylo pro izraelské komunity jednoduché žít rozptýleně po celém světě, odolávat mnoha vlnám christianizací a různým jiným reformám, dokázali si Židé udržet svou víru, tradice, a zvyky.

2.9. Starověk je u konce

Období starověku od narození Ježíše Krista po pád Říma v roce 476 bylo opravdu bohaté na události, které značně ovlivnily další vývoj Evropy, a to nejen z hlediska historického, politického, ale i religionistického.

Oddělování křesťanství od judaismu v 1. stol. nebylo jednoduchou záležitostí, jak by se na první pohled mohlo zdát. Důležitou roli při něm hrálo mnoho faktorů. Zásadní věcí jistě bylo to, že judaismus uznává pouze jediného boha Jahve, zatímco křesťanství pojímá boha potrojně, jakože v sobě spojuje tři božské osoby – Otce, Syna i Ducha svatého. Židé nemohli křesťanství přijmout, popřeli by tím to, co do Kristova příchodu tvrdili. Křesťanství původně mělo být jen doplněním či změnou židovství. Vlastně se dá říci, že neúspěšná snaha rozšíření judaismu o Ježíšovo učení zapříčinila vznik nového náboženství. Tím, že byla reforma Židy odmítnuta, se otevřela cesta ke vzniku křesťanství.

Obě náboženství zažívala během prvních čtyř století našeho letopočtu období vzestupu a zároveň období krutosti a pronásledování.

⁷⁶ HAZLETT, I. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600.* s. 71 - 72.

⁷⁷ Tamtéž, s. 72.

Trvalo nějaký čas, než si ve starověku vydobyla své místo mezi pohany v Římské říši. I když se křesťanství oddělilo z židovství a má na něm postavené základy, obě náboženství se postupem času odcizila a stala se soupeři. Pro křesťanství to nebyla lehká cesta, muselo si obhájit a vytvořit svůj prostor. Ačkoliv se oddělilo od judaismu a původně by se zdálo, že kromě Starého zákona budou mít obě náboženství hodně společného, docházelo mezi nimi k mnoha konfliktům, a naopak se stala rivaly, a to doslova na život a na smrt. Ježíš měl stále více svých následovatelů a křesťanství sílilo. V druhé polovině čtvrtého století bylo dokonce vyhlášeno státním náboženstvím Římské říše. Stalo se duchovní cestou pro mnohé věřící a ve středověku dokonce křesťanská církev velmi ovlivňovala i politickou situaci zemí. A ačkoliv vzniklo křesťanství až jako druhé monoteistické náboženství světa, od svého vyhlášení státním náboženstvím, se dostalo před judaismus a na vrcholu zůstalo mnoho následujících staletí. Vlastně až dodnes, protože i v současné době je jedno z nerozšířenějších, a to nejen monoteistických náboženství vůbec.

Koncem starověku se situace v křesťanské Římské říši značně mění. Zásadní podíl na tom má stěhování národů, velký přesun kmenů, ke kterému dochází především kvůli demografickým změnám mezi 4. a 5. stol. n. l. Území říše je díky svému umístění vhodné k zemědělství i k trvalému usídlení. Vzhledem k tomu, že v tu dobu se impérium nachází již dlouhodobě v krizi, nemá dobře hlídané hranice ani fungující armádu, usadí se v něm různé barbarské kmeny. V roce 476 Germáni dobijí Řím, zaniká tak Římská říše a společně s jejím pádem přichází i konec starověku.⁷⁸ V lidských dějinách nastává středověk.

⁷⁸ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. s. 60-69.

3. KŘESŤANSTVÍ A JUDAISMUS VE STŘEDOVĚKU

Křesťanství se nadále rozšiřovalo po celé Evropě. Od jeho vzniku, kdy byli stoupenci Ježíše pronásledováni, přes vyhlášení křesťanství za státní víru, dochází ve středověku k obrovskému zlomu. Z pronásledovaného náboženství se stává křesťanství samo pronásledovatelem.

Abychom mohli přejít k hlavnímu tématu mé diplomové práce, tedy ke vztahu křesťanství a židovství ve středověku, je třeba udělat krátké shrnutí středověkých událostí, aby byla situace mezi těmito dvěma monoteistickými náboženstvími lépe pochopitelná. Přece jen středověk je dlouhé tisíc let trvající období.

Ve středověku, který trval tisíc let v rozmezí mezi lety 500 a 1500, se křesťanství zpočátku nejprve pomalu začíná zapojovat do běžného života. Významnou roli v něm sehrály germánské národy, které se usídlily na území bývalé Římské říše a od kterých církev přebírá určité hodnoty.

Církevní představitelé svádí boje o moc i majetek s vládnoucími panovníky. Začíná boj o investuru. Jak roste vliv a síla církve, roste i touha po moci. Křesťané se snaží přimět pohanské obyvatelstvo, aby přestoupilo na jejich vyznání. Od svých věřících vyžadují naprostou oddanost. Pokud to nejde dobrovolně a po dobrém, sahají i po násilí. *„Inkvizice a pronásledování kacířů sloužily k tomu, aby zabraňovaly všem pokusům o narušení křesťanské jednoty, která byla pokládána za bezpodmínečně nutnou.“*⁷⁹

Z obav o zachování křesťanství a ve snaze o jeho rozšiřování mezi pohanským a židovským obyvatelstvem církev pořádala křížové výpravy. Jejich smyslem původně bylo osvobození Ježíšova hrobu ve Svaté zemi, aby mohli poutníci bezpečně navštěvovat toto svaté místo. Ale plánované cesty mnohdy nabraly jiný směr. Velké skupiny křížáků bez disciplíny,

⁷⁹ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. s. 89.

řádné organizace a s touhou po rytířských činech plenili židovské obce jako trest za to, že Židé ukřižovali Krista.

Téměř po celé Evropě se křesťanství setkávalo s Židy, kteří žili rozptýleni v diaspoře. Obě náboženství během středověku čekaly změny a významné události.

3.1. Situace ve středověku

Středověk bývá označován jako tisícileté období přibližně od roku 500 až do roku 1500. Humanisté 15. stol. nazývají tuto éru jako barbarský středověk. Jeho počátek bývá datován k pádu Říma a zániku Římské říše v roce 476, ale o konci středověku nemají historici úplně jasno. Někteří tvrdí, že končí pádem Konstantinopole 1453, jiní objevením Ameriky Kryštofem Kolumbem v roce 1492 nebo v roce 1517 vydáním tezí Martina Luthera. Ale podle Franzena, jak uvádí ve svém díle *Malé církevní dějiny*, ani jedna z těchto událostí neměla takovou váhu, aby mohla zahájit novou epochu. *„Za podstatný mezník lze spíše pokládat rozštěpení víry v 16. stol., neboť definitivně roztrhlo církevní jednotu. Přesto však jím nebyl odstraněn společný křesťanský základ Západu; evropské národy zůstaly přes církevní rozdělení úzce spojeny svazky kultury, vědy, umění, techniky a životních forem.“*⁸⁰

3.1.1. Křesťanství

Tuto tisíciletou epochu lze dle Franzena rozdělit na tři části, na antiku, křesťanství a germánství. Shledává ve středověku velmi podstatné dvě věci, vstup mladých germánských národů do církve a přesunutí dění církevních dějin ze středomoří dále na sever. Tvrdí, že není správné si představovat Germány jako úplné divochy, ačkoliv ve srovnání s vyspělou kulturou v řeckořímské oblasti, byli trochu primitivnější. A takový kontrast se odrazil v životě církve i v kulturním

⁸⁰ FRANZEN, A.,. *Malé církevní dějiny*. s. 85.

vývoji středověku. „Čím hlouběji se germánství a křesťanství pronikaly, tím silnější muselo být vzájemné působení.“⁸¹

V prvním období (500 – 700) se střetávala církev a Germáni jen velmi povrchně v misiích. V těchto dvou stoletích lidé ještě udržovali převážně pohanské tradice, obyčeje i mravy, a i když docházelo k hromadnému křtění, chybělo jim to vnitřní obrácení a většinou si každý zachoval původní způsob života.

V druhé epoše středověku (700 – 1050) už začalo křesťanství prostupovat k lidem více. „Nadále působily předkřesťanské pohanské představy. Víra v duchy, zaklínání a kouzla, boží soudy (ordálie), souboje a zkoušky vodou, krevní msta aj. Jen zvolna ustupovaly duchovnějším pojetí a v podvědomí zčásti zůstávaly ještě hodně dlouho.“⁸² Církev se začala více začleňovat do běžného života, například převzala dohled nad agrární strukturou, inspirovala se i právním pojetím pozemkového vlastnictví a převedla jej do svých pravomocí na vlastnictví kostelů. Do církve se promítlo i stavovské rozdělení Germánů, a to přísným rozdělením na vyšší a nižší klér. Křesťanství se tak pomalu začíná odrážet ve všech sférách běžného života. V tuto dobu dochází také k boji o investituru, tedy sporu církevní a světské moci o pravomoc při jmenování církevních hodnostářů.

Jako silná instituce se projevuje církev ve třetí části středověku (1050 – 1300), snaží se stále intenzivněji dostat do popředí a k moci, aby ovládala nejen křesťanský svět, ale mohla řídit i politické a státní záležitosti. Neustálé boje o pravomoci mezi papežstvím a císařstvím udržovaly v napětí i celý okolní svět. A právě v tomto období má církev navrch a vítězí. Když se za působení Inocence III. stalo papežství světovládnou institucí, pod vedením církve se sjednotily národy křesťanského Západu.

⁸¹ FRANZEN, A.. *Malé církevní dějiny*. s. 86 - 87.

⁸² Tamtéž, s. 87.

Začaly křížové cesty - válečné výpravy k boji o Svatou zem, o místo působení Ježíše Krista. Křesťanství a duchovní život se začaly rozvíjet stejně jako scholastika, kanonistika a zbožnost, vzkvétaly řehole. Takový církevní úspěch se promítl nejen do běžného života, do vzdělání, ale i do kultury. Křesťanství se tak stalo spojovacím prvkem všech vrstev středověké společnosti. Toto období bývá nazýváno vrcholným středověkem. Vznikaly univerzity a došlo k rozvoji románského a gotického stylu.⁸³

Po úspěšném období církve ve vrcholném středověku přichází v letech 1300 – 1500 pád a papežská politika je odsouzena k nezdaru. Vznikly silné státy, jako například Francie, které nechtějí být pod nadvládou císaře a papežství. Dochází tak k rozpadu západního společenství národů. Do popředí se dostávají laikové, vymaňují se z kléru. Na řadu přicházejí filosofie, humanismus, renesance a rozbíjejí středověké vědomí jednomyslnosti církve. *„Rozdělením církve v 16. století pozbyl Západ duchovní pouto, které udržovalo národy pohromadě. Jednota zanikla.“*⁸⁴ Hlavní podíl na rozpadu jednoty církve měla reformace.

3.1.2. Židovství

Pro úplnost tohoto shrnutí je třeba zmínit i situaci Židů. Ti se stali vzhledem k tomu, že nepřijali Ježíše Krista jako svého spasitele, odpadlíky a bylo na ně církví nahlíženo jako na zrádce. *„Vyšší církevní hodnostáři však nesouhlasili s protižidovským násilím, neboť Židé zůstávali pro církev živým svědectvím Bible. Přesto se však nedařilo zajistit, aby nižší duchovní nerozdmýchávali protižidovskou nenávisť. Vůči křesťanům zůstávali Židé v podřízeném postavení jako trest za to, že ukřižovali Krista.“*⁸⁵ Takový názor si církev vytvořila již v období raného středověku a stála si za ním nadále.

⁸³ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. s. 87.

⁸⁴ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 87.

⁸⁵ <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b04zide/07.pdf> . – cit 28. 3. 2014

Přesto se Židům ve středověku v některých oblastech například v českých zemích až do uskutečnění první křížové výpravy žilo celkem slušně. Živili se především dálkovým obchodem s luxusním zbožím. Dováželi orientální látky, koření, sůl, zbraně, drahé kovy, i víno. Jejich výnosné obchody, zkušenosti a rozvětvené kontakty značně přispívaly k rozvoji měst i obcí. Podílely se také na rozkvětu místního obchodu nebo obchodně – řemeslného podnikání. Nejspíše si mohli sami vybrat, kde budou bydlet, mohli kupovat domy, vlastnit půdu nebo provozovat řemesla. *„Někteří působili u dvora jako finanční poradci, lékaři a někdy dokonce i jako vysocí dvorští úředníci. Jejich obce měly zřejmě plnou vnitřní autonomii.*⁸⁶ Z počátku žili Židé mezi křesťany na slušné úrovni bez velkých projevů antisemitistických nálad. Nejčastějším důvodem k občasnému utlačování, pronásledování a vraždění byla závist a touha po židovském majetku.⁸⁷

Zálusk na židovský majetek měla mnohdy i církev. Její představitelé si vyhradili právo na křesťanské misie mezi židovským obyvatelstvem. Aby řádně zamezili židovskému vlivu, přijala církev v době vrcholného středověku na IV. lateránském koncilu v roce 1215 hned několik protižidovských opatření. Židé museli nosit označený oděv, aby bylo na první pohled patrné, k jakému vyznání patří, museli žít odděleně od ostatního obyvatelstva, vystěhovávali je do ghett, mohli vykonávat jen některá řemesla a to navíc pouze pro vlastní potřebu, stejně tak měli omezenou obchodní činnost.

Z informací uvedených v této kapitole vyplývá, že křesťanská církev měla ve středověku jasně navrch před židovstvím. Měla moc, peníze, pravomoci, zatímco Židé žili v uzavřených společenstvích jako vyvrhelové. Křesťané nemohli odpustit Židům to, co jim celá staletí zazlívali – zabití Ježíše. A tak v době první křížové výpravy, kdy si připadali Ježíšovi stoupenci silní, dochází k prvnímu středověkému židovskému pogromu.

⁸⁶ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 15.

⁸⁷ Tamtéž, s. 15.

3.2. Křížové výpravy

Křesťanství se neustále snažilo rozšiřovat svou víru a posilovat moc církve. Ale Svatou zemi ovládalo od 7. století nové monoteistické náboženství - islám. Působitě Krista nechťela církve nechat jen tak bez odezvy svému soupeři. Vadilo jí, že Svatý hrob na východním pobřeží Evropy zůstává v rukou muslimů. Křesťanská víra považovala tuto oblast za důležitou, přála si, aby mohli lidé opět navštěvovat významné poutní místo a posilovat tak svou víru. Bylo zapotřebí vymanit místo z rukou barbarů a zařídit, aby se cesta k němu stala pro poutníky bezpečnou.⁸⁸ Církve tedy uspořádala první křížovou výpravu, která zahájila sérii těchto válečných tažení. Během dvou století mezi lety 1096 a 1254 jich bylo celkem devět, a i když původně byly plánované s dobrým záměrem, jejich smysl je sporný, nakonec totiž přinesly mnoho násilí a smrti.

Prvotní myšlenkou křížové výpravy bylo tedy osvobození Ježíšova hrobu. Proto církve zřídila silnou vojenskou podporu na pomoc křesťanství a uspořádala v roce 1096 první křížovou výpravu. Ta jistě měla původně především náboženskou podstatu, ale také v ní bylo možné rozpoznat touhu po rytířském jednání. „*Občas se vybíjela ve zcela nekřesťanském opojení krví a činila z křížáckých výprav nejkrutější události středověku.*“⁸⁹ Křížové výpravy byly významným zlomem v dějinách středověku na papežské a církevní úrovni, ale také pro vztahy latinské a řecké církve a stejně tak i pro soužití křesťanského a islámského světa.⁹⁰

Účastníci první křížové výpravy byli dobrovolníci, kterým církve za účast slíbila odpuštění hříchů a dala jim závazek své ochrany. Všichni museli složit před dlouhou cestou slib církvi a ta je označila znamením kříže, symbolem křesťanství, který si našivali na šaty. Ve středověku se tedy nazývali křížáci, teprve v novověké historii dostaly výpravy nový

⁸⁸ GOFF, J. Le. *Kultura středověké Evropy*. s. 110-112.

⁸⁹ FRANZEN, A.. *Malé církevní dějiny*. s. 87.

⁹⁰ SUCHÁNEK, D; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 229 – 230.

název – křížové výpravy. Prvotní křížáci byli vlastně původně poutníci – zemědělci, řemeslníci, ale i obchodníci a významní pánové. Ti se kvůli své bezpečnosti při riskantní cestě do Jeruzaléma na poutní místo vyzbrojili.⁹¹

Během tří let první vojenské cesty umožnili její účastníci vznik čtyř křížáckých států a v červenci 1099 skutečně dobyli Jeruzalém. Tuto výpravu lze tedy označit za nejúspěšnější z křížových výprav, zvláště proto, že další křížácké akce už vznikly především jako reakce na podporu křížáckých států nebo se pouze snažily posílit pozici těchto nových území.⁹²

Antony Bridge píše ve své knize Křížové výpravy, že se jednalo o skutečnou válku světů. Na jedné straně stál svět západního křesťanství, který se velmi těžce rval na povrch z barbarství temného dávnověku, a na straně druhé byl jako protihráč druhý úplně odlišný svět – Byzance, která přitom už byla dávno za vrcholem svého politického rozkvětu. A proti těmto dvěma protivníkům stáli Arabové a jejich svět islámu.⁹³ Jak uvádí Goff ve svém díle *Kultura středověké Evropy*, kromě toho, že tato dvě století církevních bojů přinesla mnoho obětí, proslula i tím, že se jak křesťanské náboženství, tak muslimské vnitřně rozdělila.⁹⁴

Hned v průběhu první křížové výpravy v 11. století došlo ke střetům křesťanů a Židů. Během tohoto setkání proteklo mnoho krve, násilnostem a masakrům nebyly ušetřeny ani ženy a děti.

3.3. První židovský pogrom pod symbolem kříže

Krvavým masovým pronásledováním a vražděním skončilo setkání Židů a křesťanů při první křížové výpravě. Podíl na této tragédii měly

⁹¹ GOFF, J., Le. *Kultura středověké Evropy*. s. 108 - 110.

⁹² SUCHÁNEK, D.; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 227.

⁹³ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. s. 3.

⁹⁴ GOFF, J., Le. *Kultura středověké Evropy*. s. 108 - 110.

nepřipravenost a neorganizovanost celé akce ze strany církve, přehnané nadšení křížáků pro celou věc, závist a hlavně netolerance k jiným náboženstvím. A tak se v Evropě uskutečnila první opravdová vlna pogromů, pramenící z náboženské nenávisti.

Ke křížákům se na žádost papeže Urbana II., kdy vyzval k pomoci při osvobození Svatého hrobu, přidali křesťané z celého okolí. „*Všecky národy křesťanského Západu spojila přes všechny národní přehrady velká křesťanská idea: jít na pomoc východním křesťanům a vyrvat mohamedánům zemi, kde žil Kristus a přinesl nám spásu.*“⁹⁵ Takovou odezvu nikdo nečekal, přicházely zástupy a zástupy zájemců ze všech společenských vrstev, rozpoutalo se masové náboženské hnutí.

3.3.1. Pogromy v Porýní

Uřídít takové množství lidí bylo složité, vznikla nedomyšlená a neorganizovaná tažení. Když při průchodu Porýním narazili křížáci na židovské obce, vyplenili je a pod rukama jim zemřely tisíce nevinných Židů. Ve Wormsu všechny pobili a vyloupili celou čtvrť. V Mohuči se Židé bránili, několik útoků odrazili, ale když viděli, že jim dochází síly, raději si sami dobrovolně zvolili smrt. Stejně tak tomu bylo ve Špýru, Trevíru, Kolíně nad Rýnem a mnoha jiných městech. Při útoku na hlavní město Normandie, Rouen, zavřeli křížáci Židy do synagogy a snažili se je donutit ke křtu. Kdo odmítl konvertovat na křesťanskou víru, byl bez milosti zabit.⁹⁶

Mayer v Kapitolách židovských dějin připomíná, že císař Jindřich IV. povolil násilně pokřtěným Židům vrátit se ke svému původnímu vyznání, a to i přes značný nesouhlas papeže i katolického kléru.⁹⁷

S první křížovou výpravou se objevují pogromy s typickým středověkým rysem. „*Pro pogromy je charakteristická skutečnost, že*

⁹⁵ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 144.

⁹⁶ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 186.

⁹⁷ Tamtéž, s. 186.

*nepřátelství není namířeno pouze proti jednotlivcům či skupinám jednotlivců, kteří by byli obviňováni za určité zlořády (například židovští lichváři), nýbrž proti všem členům menšiny, v tomto konkrétním případě proti všem Židům a Židovkám.*⁹⁸ Pogromy jsou tedy plné nenávisti a závisti. Dalším jejich charakteristickým znakem je propojení vraždění s krádežemi a pleněním. Ovšem židovské pogromy jsou specifické tím, že jejich oběti byly postaveny před rozhodnutí, buď se nechají pokřtít a nebo je čeká smrt. Ačkoliv sami představitelé církve s násilnými křty nesouhlasili a podle kanonického práva byly dokonce zakázány, přesto k nim docházelo. A vzhledem k tomu, že křest byl brán jako svátost, a tak platil na věky věků, nebylo možné jej prohlásit za neplatný nebo se vrátit k původní víře. Ve vrcholném středověku papežové ještě občas návrat k původní víře povolili, ale později ve 13. stol. už bývali takoví lidé pronásledováni inkvizicí jako zrádci křesťanství a mnohdy za návrat ke své víře zaplatili i životem.⁹⁹

3.3.2. Křest nebo smrt

Židé postavení před rozhodnutí, zda si vyberou křest nebo smrt, si velmi dobře uvědomovali, že takový obřad není jen formální a jednoduchá záležitost, že se nejedná jen o prostou vstupenku do křesťanského společenství. Jednalo se o velký opravdový zlom v celém dosavadním životě křtěného.¹⁰⁰ Celkově ve středověku neměla církev s Židy a jejich vyznáním žádné slitování. Pod hrozbou trestu smrti je nutila vzdávat se své víry a tak i jediné identity, kterou měli.

Křest, ponoření pod vodu, obmytí nebo pokropení vodou, je pro křesťany první ze sedmi svátostí, které ustanovil a světil Kristus církvi pro posvěcování lidí. Milosti jsou křest, biřmování, eucharistie, smíření, pomazání nemocných, kněžství a manželství. Touto první ceremonií

⁹⁸ <http://glosy.info/texty/nepřatelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/2> - cit. 1. 4. 2014

⁹⁹ Tamtéž. cit. 1. 4. 2014

¹⁰⁰ Tamtéž. cit. 1. 4. 2014

se věřící stává božím dítětem, je začleněn do společenství církve a jsou mu prominuty jak hříchy osobní, tak hříchy dědičné.¹⁰¹ Zatímco židovské náboženství křest neprovádí, tedy až na ojedinělé historické skupiny Židů.

V dobách křížových výprav se ale stále objevovaly i křty z opravdového a dobromyslného přesvědčení. Christianizace Židů, kterou církve pořád nevzdávala a opakovaně se o ni pokoušela, ale byla očividně bezvýsledná. Násilné křty a konverze ke křesťanské víře totiž velmi přispívaly také k tomu, že církve začala zpochybňovat všechny, a to i ty upřímné srdečné židovské přestupy. Následky tohoto obviňování se objevily již v pozdním středověku. Tehdy začali být pokřtění Židé považováni pouze za zdánlivé křesťany. A přes veškeré církevní jednoznačné zákazy, byl proti pokřtěným Židům vydán ve Španělsku zákon, který je nejen považoval za druhořadé křesťany, ale také je tak i právně klasifikoval.¹⁰²

Židé příliš neváhali, zda si zvolit křest nebo smrt. Mnoho z nich si dokonce samo vzalo život, než aby přešli na křesťanství. Velmi dobře si totiž uvědomovali, že ponoření do vody pro ně znamená kompletní změnu jejich života. *„Ve středověku se k náboženským a duchovním důsledkům křtu připojovaly i hmatatelné důsledky ekonomické: Křtěnec často ztratil dědictví po otci. Musel své jmění, jež přece nabyl "protiprávně", tj. proti kanonickému zákazu úroků, odevzdat církvi. Nejen že musel žít podle nového a neobvyklého rytmu, nýbrž si musel i zvolit nové povolání.“*¹⁰³ Znamená to tedy, že ani těm Židům, kteří přestoupili na křesťanskou víru, se nijak zvlášť neulevilo. Byli pod dozorem církve nuceni chodit na bohoslužby, byly jim zakázány jejich tradice a zvyky, jako například nejíst vepřové maso. Mnohdy s nimi bylo skutečně zacházeno jako s podřadnými.

¹⁰¹ PETROSILLO, P. *Křesťanství od A do Z*.

¹⁰² <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/2> - cit. 1. 4. 2014

¹⁰³ Tamtéž - cit. 1. 4. 2014

Křest nebo život byla tedy rozhodující otázka u židovských pogromů během křížáckých cest, tím bylo středověké masové krvavé pronásledování specifické. Téma křtu Židů a přestup křesťanů k židovství bylo sice přítěží pro křesťansko-židovské vztahy ve středověku, ale následky lze pozorovat až do dnešní doby. *„Každé náboženství žije z přesvědčení, že jen ono samo má pravdu (nebo samospasitelnou pravdu); přestupy nevěřících nebo jinověrců do svých vlastních řad musí tedy nutně hodnotit pozitivně - jako obrácení na víru, opustí-li však někdo jeho řady, musí být zatracen jako ohavný renegát a pronásledován.“*¹⁰⁴

Střety křesťanů a Židů při první křížové výpravě přinesly při první skutečné středověké vlně pronásledování tisíce mrtvých. Ačkoliv k velmi podobným setkáním došlo i v následujících křížáckých výpravách, takovou sérii pogromů ani tolik obětí už žádná z nich nepřinesla.

3.3.3. Pronásledování během křížáckých tažení

V roce 1147 byla vypravena druhá křížová výprava a trvala do roku 1149. Úkolem této dvouleté vojenské cesty mělo být obnovení edesského hrabství, které padlo v roce 1144. Vedl ji římskoněmecký král Konrád II. a francouzský panovník Ludvík VII., ale pečlivě ji plánoval a připravoval cisterciánský mnich Bernard z Clairvaux. Navzdory důkladným přípravám byla výprava neúspěšná a skončila pro německo-francouzská vojska tragicky, Turci zvítězili a většinu vojáků pobili.¹⁰⁵

Opat kláštera v Clairvaux byl jeden z mála církevních hodnostářů, kteří ostře vystupovali proti páchání násilí a pogromů. Ale ani on nedokázal padesát let od prvních křížáckých útoků zabránit dalším výpadům proti Židům. *„V Porýní se opět rozmohla vlna protižidovských násilností, které podporoval svými fanatickými kázáními francouzský mnich Rudolf. Tyto pogromy však nedosáhly takové intenzity jako roku*

¹⁰⁴ <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/2> - cit. 1. 4. 2014

¹⁰⁵ SUCHÁNEK, D.; DRŠKA, V. *Církevní dějiny antika a středověk*, s. 230.

1096.“¹⁰⁶ Další ranou pro Židy v této době byla bula vydaná papežem Eugenem III., kde otec církve osvobozuje všechny účastníky křížových výprav od placení dluhů židovským věřitelům. Vznikl tak další beztrestný způsob, jak ochuzovat židovské obyvatelstvo.¹⁰⁷

Situace se nezlepšovala ani při následujících křížových výpravách. Během nich se přesunuly pogromy z francouzského území do Anglie. V roce 1171 bylo upáleno ve Francii v městě Blois 31 Židů včetně 17 žen. Došlo k tomu na základě falešného obvinění z rituální vraždy. O osmnáct let později byl vyvolán velký pogrom v Anglii v Londýně při korunovaci krále Richarda I. Lví srdce. Následovaly krvavé perzekuce v dalších městech, například v Yorku, Stamfordu nebo Norwichi.¹⁰⁸ Židé neměli moc způsobů obrany proti takovým útokům. Mnohdy, když cítili, že jejich prohra je na dosah, spáchali hromadnou sebevraždu, jako tomu bylo například v Yorku v roce 1190.¹⁰⁹

Po konci vojenských výprav v křesťanské Evropě, kdy skončily boje a masové pronásledování, se pozice Židů částečně upevnila. Svůj podíl na tom měli panovníci, kteří drželi nad Židy ochrannou ruku.

3.3.4. Židé majetkem králů

Uklidnění židovské situace nastává na přelomu 12. a 13. století, ale nebylo to jen tak zdarma. Panovníci požadovali výměnou za svou záštitu vysoké daně. Židé se tak dostali do úzké závislosti na královské moci a navíc byli izolováni od svého okolí. „*Ve 13. století byli Židé prohlášeni za služebníky královské komory, tedy za majetek krále, jemuž museli odevzdávat stanovené (a to velmi vysoké) daně. Na oplátku se královská moc zavázala k ochraně Židů a právně vymezila jejich postavení i vztah ke křesťanům.*“¹¹⁰ Jedním z takových panovníků, který chránil své Židy

¹⁰⁶ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 186 - 187.

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 186 - 187.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 186 - 187.

¹⁰⁹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 86.

¹¹⁰ PAVLÁT, Leo. *Židé - dějiny a kultura*. s. 86.

před pogromy, protižidovským náladám a jinými nebezpečími, byl německý císař Fridrich I. Barbarossa (1152 – 1190). Za svůj dozor nad jejich bezpečností si nechával hradit vysoké částky a choval se k nim jako ke svému majetku.¹¹¹ Židé se tak stali trvalým zdrojem královských příjmů. Stejně se snažila situace využít během následujících století většina vládců. Panovníci si též uvědomovali, že Židé jsou skvělí obchodníci a umí velmi dobře počítat.¹¹²

Se svou inteligencí a svými dovednostmi hráli Židé v městském životě již od raně středověké Evropy zcela zásadní úlohu, tvrdí Johnson v knize *Dějiny židovského národa*. Byli šetrní hospodáři, uměli psát obchodní dopisy, které dokázali díky rozvětveným rodinám a mnoha kontaktům i doručit. Vyznali se ve směnných kurzech, dbali na řádné a poctivé obchodní transakce, zkrátka byli nejvytrvalejšími a nejschopnějšími obchodníky.¹¹³ Obchodní schopnosti Židů dokázali ocenit již v 7. století i panovníci islámských zemí, ti je využívali při diplomatických jednáních a mezinárodním obchodě, jak bylo uvedeno již v kapitole 2.8.2. (kapitola 2.8.2. Diaspora židovským osudem).

Jedním ze způsobů obživy Židů bylo půjčování peněz na úrok. Neviděli na tom nic špatného, přistupovali k lichvě jako k obchodu. Ani většina prvotních náboženství lichvu nezakazovala, tento způsob výpůjčky se využíval již cca 2000 př. n. l. Lichváři považovali neživý materiál za hmotu živou, stejně jako jsou například rostliny či zvířata. A vzhledem k tomu, že ty jsou schopné reprodukce, je možné za půjčku ať již naturální, nebo peněžní účtovat úrok. O svém přesvědčení se Židé ujistili v Bibli, kde si text vyložili podle svého.¹¹⁴ „*Jestliže půjčíš stříbro někomu z mého lidu, zchudlému, který je s tebou, nebudeš se k němu chovat jako lichvář, neuložíš mu úrok.*“ (Ex 22, 24) A potvrzení získali v páté knize Mojžíšově. „*Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému*

¹¹¹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 186 - 187.

¹¹² PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹¹³ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 172.

¹¹⁴ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 172.

bratru na úrok půjčovat nesmíš....“ (Dt 23, 21) Židé si tak mezi sebou půjčovali bezúročně, ale cizincům úrok k půjčce pečlivě počítali. Takový neobvyklý způsob živobytí, jako půjčování na úrok proti dlužnímu úpisu nebo zástavě, církev jednoznačně odsuzovala. Křesťané měli takovou činnost zakázanou. Ačkoliv toto jednání bylo pro Židy z ekonomických důvodů nezbytně nutné, církev je nemohla přijmout. Tvrdila, že lichvářství je neslučitelné s duchem křesťanství.¹¹⁵

3.3.5. Další důvod k nenávisti - peníze

Prvním důvodem k nesvárům mezi Židy a křesťany byla odlišná víra, jak je již uvedeno výše. Během prvních čtyř století se rozešly jejich myšlenky i názory. Křesťané obviňovali Židy ze zabití Ježíše, nemohli jim takovou závažnou věc odpustit. Prvním argumentem k nenávisti vůči Židům tedy byla víra.

Druhou příčinou se stala ekonomická situace Židů. Jejich finanční poměry díky výborným schopnostem a bohatým zkušenostem z obchodování nebyly špatné. Navíc nad Židy jako nad svým majetkem držel ochrannou ruku sám panovník. Bylo ve vladařově zájmu, aby jeho služebníci královské komory slušně vydělávali a mohli platit daně. Proto posílil sociální i právní postavení Židů. Mohli se věnovat řemeslu, obchodu a prodávat své výrobky i mimo ghetto. Stali se tak ale konkurencí řemeslnickým cechům a křesťanským obchodníkům. Lidem se taková situace nelíbila. Což posilovalo protižidovské nálady a nepokoje jak po stránce náboženské tak hospodářské. To vedlo častěji k násilným činům a vyhánění Židů z měst.¹¹⁶

Později při úpadku královské moci si začala dělat nárok na Židy jako na majetek panská a městská vrchnost společně s mnoha hodnostáři. Stejně jako králové slíbili Židům mnohdy nejistou ochranu i možnost udržovat vnitřní samosprávu, ovšem výměnou za to požadovali také vysoké daně. Mnohdy šlo výběřčím jen o peníze. Židé ale platili další

¹¹⁵ <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b04zide/07.pdf> - cit. 3. 4. 2014

¹¹⁶ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 37.

početné poplatky jako daň z hlavy, daň domovní, mimořádnou nebo poplatek zvláštní pomoci. „Židé však také museli žít své rodiny. Udržovat školy, špitály, vnitřní správu obce. Peníze Židy chránily, ale též zvětšovaly nenávist náboženskou a nově vyvolávaly revnivost ekonomickou.“¹¹⁷ Ostatní obyvatelé začali izraelskému lidu závidět jak ochrannou ruku panovníků, tak majetek. Antisemitismus tím začal nabývat na síle.

3.4. Protižidovské zákony a předsudky

V Evropě stále přibývají nesmyslné předsudky, pomluvy a obžaloby proti židovskému lidu. Jednomu z nesmyslných obvinění spojenému s pověrou uvěřili lidé a církve již v roce 1147. Vztahovalo se k pesachovým svátkům. Židé prý zabíjejí křesťany a jejich krev přimíchávají do velikonočního nekvašeného židovského pečiva - macesů. „*Toto nesmyslné a nebezpečné obvinění si však rychle našlo cestu ke statisícům nevzdělaných, zaslepených či fanaticky Židy nenávidějících křesťanů.*“¹¹⁸ A tak tehdy poprvé obvinili německé Židy z rituální vraždy, popravili je a v jejich městě Würzburgu následoval pogrom.¹¹⁹

Antisemitismus sílí, a to právě i kvůli nesmyslným předsudkům. „*Iracionální předsudky, pověry všeho druhu, pomluvy, krutost jedinců i celých skupin obyvatel, nenávist, zloba a strach z neznámého tak svým dílem přispěly k četným činům protižidovské zvěle.*“¹²⁰ A tak pro Židy nastává další těžké období kolem roku 1215. V tu dobu se koná 4. lateránský koncil a papež Inocenc III. vydává bulu s protižidovskými zákony. Právě kvůli sílícímu antisemitismu z náboženských i ekonomických důvodů církevní sněm papežovy názory přijal. Byly tak položeny základy tvrdé protižidovské politiky.¹²¹ Svou roli na tom sehrály

¹¹⁷ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹¹⁸ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 187.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 187.

¹²⁰ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹²¹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 187.

i důvody psychologického rázu, které podporovala rostoucí nenávisť proti Židům.¹²² Pro křesťany byl 4. lateránský koncil naopak přínosem. *„Reformní opatření přispěla k obnově a upevnění církve a ještě dlouho doznívala na provinciálních koncilech...“*¹²³

S nově vydanou bulou začaly Židům těžké časy. Antisemitských popudů přibývá, mění se podle politických a hospodářských poměrů. Podle Leo Pavláta a jeho knihy *Židé – dějiny a kultura* vedlo náboženské pronásledování Židů k ekonomické diskriminaci. Ale bylo tomu i naopak, hospodářské důvody na sebe braly často podobu diskriminace náboženské. Podle nových papežem vydaných protižidovských zákonů bylo zapotřebí, aby stoupenci izraelského národa nosili jasné, na první pohled odlišující znamení, zřizovali se pro ně ghetta, odebírali jim děti na převýchovu.¹²⁴ *„...nesměli se věnovat řemeslům, nesměli vlastnit ani obdělávat půdu, nesměli se stravovat ve veřejných hostincích apod. Zbavení téměř všech práv zůstávali Židé majetkem panovníka. Většinu omezení zrušil v našich zemích až císař Josef II. v roce 1781...“*¹²⁵

Rozruch působilo i to, že Židé žili na příkaz protižidovských zákonů odděleně od společnosti v menších či větších skupinách. Ostatním obyvatelům tak přišli velmi záhadní. Lidé jim svým způsobem záviděli majetek i ochrannou ruku, kterou nad nimi držel za poplatek panovník, brali to jako nespravedlivá privilegia. Kvůli záhadnosti, neznalosti a nevzdělanosti Židy pomlouvali, obviňovali je z rituálních vražd, znesvěcení hostie nebo z šíření nemocí a jiných nesmyslných činů.

3.4.1. Ghetta

Povinnost žít odděleně od ostatních obyvatel byl jeden z nejstarších a nejvýraznějších projevů diskriminace Židů, sahá až do 4. stol. *„Soužití křesťanů se Židy bylo výslovně zakázáno na III. a IV. lateránském koncilu roku (1179, 1215), ale teprve v 16. století dostalo*

¹²² PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹²³ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 160-161.

¹²⁴ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹²⁵ <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b04zide/07.pdf> - cit. 4. 4. 2014

*jednoznačný výraz v podobě uzavřeného ghetta.*¹²⁶ Žili v ohrazených samostatných dvorcích nebo si stavěli malá sídliště. Ta mohla vypadat jako shluk několika chalup nebo to mohly být řady sousedících domů po obou stranách cest, nazývané jako židovské ulice. Ty byly nejčastější, ale výjimkou nebyly ani židovské čtvrtě. Teprve v 16. století se pro tento způsob žití začal využívat název ghetto.¹²⁷

Ghetta fungovala téměř jako klasická města, měla své školy, nemocnice, tržiště, náměstí, chrámy, hřbitov, a dokonce i synagogu. Ale často byla přelidněná, protože zatímco se počet obyvatel zvyšoval, prostory zůstávaly stejné, což mělo za následek i větší epidemie nemocí nebo tragické důsledky požárů. Obyvatele ghett trápil nedostatek místa, proto na jejich území často vznikaly vícepodlažní domy a přístavby. Židovská sídliště byla od okolního světa oddělena hradbami, zdmi, závorou nebo jen drátem. A křesťanští strážci dohlíželi na to, aby Židé ghetta opouštěli pouze podle platných pravidel. *„Tuto hranici nesměli Židé o judaistických i křesťanských svátcích, v neděli a o šabatě překročit; brány se v tyto dny (a také vždy na noc) zavíraly.*¹²⁸

Nucení žít odděleně v uzavřených oblastech byli většinou všichni Židé, i když se našly výjimky, které byly na základě speciální panské milosti segregace ušetřené. Jednalo se převážně o lékaře, bankéře, umělecké řemeslníky nebo podnikatele. A ve středověku v obcích, kde bylo nízké židovské osídlení, bylo možné najít mezi křesťany rozptýlené i židovské rodiny.¹²⁹

Izolace Židů měla být pro tento národ trestem a ponížením. Měla před Židy ochraňovat křesťany, ale Johnson připomíná, že vzhledem k tomu, že Židé nenáviděli nejistotu, mnohdy přijímali útisk i druhořadé postavení ve společnosti. Tedy v tom případě, že byla dodržována nastavená pravidla a nedocházelo k jejich svévolnému měnění. *„Ghetto*

¹²⁶ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹²⁷ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 232-233.

¹²⁸ Tamtéž, s. 233-234.

¹²⁹ Tamtéž, s. 233-234.

znamenal bezpečí, a dokonce i určité pohodlí. V mnoha směrech usnadňovalo dodržování zákonů, neboť tam docházelo ke koncentraci Židů a jejich izolaci.... V rámci ghetta mohli Židé vést sice oddělený, ale intenzivní kulturní život.“¹³⁰

Z výše uvedeného lze tedy říci, že oddělený život v uzavřených ghettech Židy sice izoloval od společnosti a pravděpodobně byl kvůli životním podmínkám i ponižující, ale na druhou stranu je dokázal sjednotit a poskytoval jim určitý pocit bezpečí a ochrany.

3.4.2. Odlišující označení oděvů

Dalším ustanovením IV. lateránského koncilu byla povinnost Židů nosit viditelné odlišující znamení, například našité žluté kolečko na oděvu. Plánem bylo opět ponížení a hlavně je označení mělo na první pohled odlišit od křesťanů.¹³¹ Taková zvyklost nebyla žádnou novinkou. Poprvé byla stanovena již v první třetině 8. století. Za vlády kalifa Omara II. a týkala se veškerého nemuslimského obyvatelstva. A ve středověku platila pro Židy v křesťanské Evropě. Znamení izraelského národa vypadala v každé zemi jinak. V Itálii nosily ženy červené zástěry nebo modré stuhy. V zemích rakouské koruny a německých zemích byl typickým znakem židovství žlutý špičatý klobouk, který se později stal součástí znaku pražské židovské obce.¹³² V Anglii museli mít na oděvu našité znamení ve tvaru desek Desatera.¹³³

Označení Židů se měnila s dobou i místem, kde byla užívána. Bylo jich hned několik typů. Někdy se jednalo o celý oděv, nosili například pláště, čepice, v muslimských zemích žluté turbany, velké krejzlíky nebo špičaté klobouky s rolničkou. Často si ale znamení našivali na stávající

¹³⁰ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 172.

¹³¹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 189.

¹³² PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹³³ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 188.

oděv, třeba stuhy, výložky, různobarevná kolečka. Samozřejmostí pro Židy byla i úprava vlasů a vousů dle nařízení.¹³⁴

Povinnost Židů nosit označení trvala několik století, v našich zemích ji zrušil až v roce 1781 císař Josef II.¹³⁵ A i přesto se toto potupné znamení vrátilo. V první polovině 20. století museli Židé v nacistickém Německu a jím okupovaných zemích nosit na oděvu našitou žlutou Davidovu hvězdu.

3.4.3. Násilná převýchova

Další formou znevýhodňování Židů, která se začala objevovat ve středověku, bylo násilné odebrání dětí, jejich nucená převýchova a omezování porodnosti. Například již v roce 694 rozhodl synod v Toledo o tom, že se Židům budou odebírat děti starší sedmi let a budou se umísťovat natrvalo do křesťanských rodin na převýchovu. Podobná situace nastala v polovině 15. století ve Slezsku. *„Dvacet let poté, co basilejský koncil (1431 – 1433) potvrdil starší protižidovské zákony, došlo k masové persekuci slezských Židů včetně odebírání dětí.“*¹³⁶

Takový krutý způsob diskriminace se během následujících staletí několikrát opakoval. Bezcitné bylo i pozdější omezování porodnosti u židovského lidu. Oženit se a založit rodinu mohl jen nejstarší syn v rodině, pokud by o to měli zájem i ostatní, museli by se vystěhovat ze země. *„Rodiny, které měly jen dcery, byly považovány za vymřelé a dívky se směly vdávat pouze do ciziny.“*¹³⁷ Cílem bylo snížit počet židovského obyvatelstva a zničit jeho tradici.

¹³⁴ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 20.

¹³⁵ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 87.

¹³⁶ Tamtéž, s. 87.

¹³⁷ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 77.

3.4.4. Obvinění z rituálních vražd

Ghetta a označování oděvů byly pro Židy sice určitým druhem potupy, ale nenapáchaly takové tragédie a krveprolití jako pomluvy a pověry.

Jednou z nejzásadnějších pomluv, která pobouřila křesťanský lid a rozpoutala obrovskou vlnu nenávisti k Židům, bylo obvinění z rituální vraždy. Známy a asi i nejstarší příběh pochází z anglického Norwiche z roku 1144 a vypráví o vraždě malého křesťanského chlapce Williama. Židé jej měli ukřižovat před Velikonocemi. *„Podle dobového výkladu se Židé chtěli potěšit mučením nevinného, v němž jako by znovu opakovali utrpení Ježíše na kříži. Právě údajná nenávist Židů k čistotě a nevinnosti měla stát za jejich potřebou vraždit především děti a panny.“*¹³⁸

Existovala ale i další obvinění, která tvrdila, že Židé provádí rituální vraždy, aby mohli používat křesťanskou krev jako lék na své nemoci. Tyto nesmyslné pomluvy, které dělaly z Židů zvrhlé zločince, se mezi lidmi ujaly a vyvolávaly strach, paniku a nenávist. A čím byly takové historiky pošetilejší, tím hůře se daly lidem vyvrátit.¹³⁹ Přitom ten, kdo by se tomu trochu více věnoval, a snažil se najít pravdu, by musel přijít na to, že jsou tato obvinění falešná. Rabínští kněží se snažili vysvětlit, že judaismus zapovídá jakoukoliv krev. *„Krev byla totiž "velmi zvláštní mízou" - především v lidové víře. Každý, kdo měl i to nejnepatrnější povědomí o Židech, jejich představách a předpisech, věděl, že povídačky o rituálním užití krve křesťanů nemůžou být pravdivé. Neboť Židé považovali krev, i zvířecí, za něco znečišťujícího a sama představa, že by pro své "rituální účely" používali jakoukoli krev, musela každému, kdo měl toto povědomí, připadat absurdní.“*¹⁴⁰

¹³⁸ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 90.

¹³⁹ Tamtéž, s. 90.

¹⁴⁰ <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/3> - cit. 7. 4. 2014

O nesmyslnosti pomluv byli přesvědčeni králové a císaři. Snažili se Židy od těchto pomluv ochránit. Papež Inocenc IV. dokonce vydal v roce 1247 bulu, kde zavrhl všechna obvinění o tom, že Židé dělají rituály se srdci zavražděných dětí. Vymýtí nenávistné pověry se ale ani tak nepodařilo. A naopak se opět zvedla bouře antisemitismu a došlo k mnoha krveprolitím. *„Tak například roku 1336 bylo v Praze upáleno několik desítek Židů obviněných mimo jiné z toho, že „užívají křesťanské krve“.“*¹⁴¹

Proti pomluvám a lidské hlouposti se neměli Židé jak bránit. Podobná obvinění ze zneužívání křesťanské krve je pronásledovala ještě po několik dalších století a jejich mohutnost se zvyšovala.

3.4.5. Vraždění kvůli znesvěcení hostie

Ale netrvalo dlouho a křesťané si našli další důvod k tomu, aby útočili na Židy. Opět se jednalo o nesmyslné obvinění. Tentokrát tvrdili, že Židé znesvěcují hostie a znovu tak mučí Ježíše.

Kromě protižidovských zákonů přinesl totiž IV. lateránský koncil v roce 1215 i nařízení, že při svatém přijímání už se nebude podávat nekvašený chléb, ale hostie. A doposud podávané víno již nebude pro všechny, ale jen pro kněží. Jedině ti měli tedy nárok na přijímání podobojí. *„Koncil současně vyhlásil církevní dogma, že v hostii a víně podávaných při svátosti přijímání je skutečně přítomno Kristovo tělo a krev (tzv. transsubstanciační teorie).“*¹⁴² Již v roce 1243 se v Belitzu u Berlína objevila první obvinění Židů ze znesvěcení hostie. Bylo vypovězeno, že se hostie zmocnili, aby mohli trýznit Krista. Bodali ji, pálili a ona vydávala steny a krvácela.¹⁴³ Takové historky opět vyvolaly vlnu nenávisti proti Židům.

Falešné historky o mučení hostií opět vyvolávaly další krvavé pronásledování Židů. *„Rituální vraždy nebyly v těchto příbězích aktem*

¹⁴¹ PAVLÁT, Leo. *Židé - dějiny a kultura.* s. 90-91.

¹⁴² Tamtéž, s. 90-91.

¹⁴³ Tamtéž, s. 90-91.

*jednoduchých vrahů, činem vykonaným jednotlivcem z čistě osobního rozrušení nebo nenávisti. Byly to údajně rituální úkony židovských obcí, na kterých se podíleli nebo o kterých přinejmenším věděli všichni. Židé proto nebyli vinni jako jednotlivci, nýbrž jako společenství. Nejednali na základě osobní iniciativy, nýbrž podle domnělých předpisů, protože krev křesťanů potřebovali z náboženských důvodů. Už kvůli své zavrženíhodné víře byli nepřáteli všech křesťanů.*¹⁴⁴ A tak přišly na řadu další pogromy, například v roce 1298 v Dolních Francích, který je znám také jako hovězí pogrom, dále v roce 1337 v Deggendorfu, o rok později v Pulkau¹⁴⁵ a v Čechách nesmyslné obvinění ze znesvěcení hostie zapříčinilo v roce 1338 vyvraždění Židů v Kouřimi.¹⁴⁶

Na šíření pomluv se znesvěcováním hostií tragickými následky se velkou měrou podíleli ve 13. století i kazatelé. Taková vyprávění se stala standardní a mezi posluchači oblíbenou součástí jejich kázání. O rozšiřování obvinění se starali převážně duchovní z řádu žebravých mnichů. Téma - hostie - se často objevuje i v kazatelské literatuře 13. a 14. století.¹⁴⁷

V době, kdy v krajích panovala nenávist vůči Židům, bylo prosté je obvinít z nesmyslných činů, k vyvolání násilí stačilo jen málo. František Graus ve svém článku *Nepřátelství vůči Židům ve středověku* tvrdí, že do velké míry hrály při těchto dramatických tragédiích svou roli ziskuchtivost a nenávistný úmysl.¹⁴⁸ Zbavit se tak nepohodlných Židů a rozdělit si jejich majetek nebylo ve středověku složité.

3.4.6. Obvinění z šíření nemoci

Smrt tisíců nevinných lidí vyvolala i další středověká protižidovská pověra. Lidé tvrdili, že Židé otravují studny a šíří nemoci, aby vyhladili

¹⁴⁴ <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/3>- cit. 8. 4. 2014

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 90-91.

¹⁴⁷ <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/3>- cit. 8. 4. 2014

¹⁴⁸ Tamtéž.

křesťany. „*Samotná pověra o Židech jako těch, kdo úmyslně šíří nemoci, způsobují neúrodu, povodně či zakládají požáry, se ovšem udržovala nadále a i v pozdějších letech podnítila nejedno protižidovské vystoupení.*“¹⁴⁹

O tom, jak berou křesťané své pověry vážně, se mohli Židé zase brzy přesvědčit. A to když se po Evropě začal šířit v polovině 14. století mor.

3.5. Mor příčinou největších masových vražd

Další záminkou a bezprostředním impulsem k pronásledování Židů a k pogromům v židovských čtvrtích se stal ve 14. století právě černý mor, na který zemřela více než čtvrtina obyvatel západní Evropy.¹⁵⁰ Aby byla celá situace potencionálnímu čtenáři lépe pochopitelná, pokusím se napřed stručně popsat, jak vypadala situace v Evropě v pozdním středověku.

3.5.1. Pozdní středověk v Evropě

Ve 14. století, již měla tato dějinná epocha za sebou svůj vrcholný věk, který pokrokem v obdělávání půdy, kolonizací a křížovými výpravami přinesl dočasné územní zisky a nárůst obyvatel včetně zvyšování jejich životní úrovně. Důsledkem takových změn nastal velký rozvoj středověkých měst i venkova. Kultura tohoto období se rozvíjela především v prostředí katolické církve a panovnických šlechtických rodů. Ale politická situace v Evropě se začala ve 14. století měnit. Vývojově postupovala ke krizi, která přinesla řadu válek, lidových povstání a zejména velký hladomor a vytvořila tím charakter typický pro pozdní středověk.¹⁵¹

¹⁴⁹ <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/3> - cit. 8. 4. 2014

¹⁵⁰ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 30.

¹⁵¹ ČAPEK, V.; PÁTEK, J. *Světové dějiny I: dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. s. 105.

Významnou událostí, která koncem středověku ovlivnila život v Evropě, byl konflikt mezi Anglií a Francií o Flandry v letech 1337 – 1453 nazývaný stoletá válka. V důsledku probíhající stoleté války byla větší část Francie obsazena Angličany, což mělo za následek celkový pokles jejího hospodářského života. Ale brzy po válce se Francie především svým hedvábnickým průmyslem opět vrátila do evropského obchodního trhu. Město Lvov v Polsku se stalo významným a klíčovým obchodním centrem, ze kterého vedly důležité cesty do Uher a do Slezska. Čechy vládou Karla IV. a jeho zvolením za německého císaře vstoupily ve 14. století do popředí evropských zájmů.

Měnila a vyvíjela se situace i v církvi. „*R. 1305 byl papežem zvolen Francouz Kliment V., který se neodebral do Říma a r. 1309 prohlásil Avignon za stálé sídlo papežovo.*“¹⁵² Tak se papežský dvůr v Avignonu stal v této době panovnickou rezidencí. Ve druhé polovině 14. století se papež Kliment V. vrátil do Říma a po jeho smrti byli zvoleni papeži dva – jeden v Římě a druhý v Avignonu. Tím začal církevní rozkol, který trval dlouhá léta a dal podnět k její reformaci.¹⁵³

Politická a hospodářská situace v Evropě ve 14. století se vyvíjela tedy celkem slibně, ovšem jen do té doby, než přišla morová epidemie.¹⁵⁴

3.5.2. Počátek epidemie a její rozsah v Evropě

Mor byl zavlečený do Evropy v roce 1348. Na Krym jej dovezli až z Asie tatarští bojovníci, kteří se jím nakazili během tažení v Číně. Od nich se nakazili křesťanští obchodníci a ti mor roznesli dále.¹⁵⁵ Začala ničivá epidemie, která byla sice následována v letech 1360, 1369, 1375 dalšími morovými ranami, ale ty už se jí vražednou silou nevyrovnaly. Mor v letech 1348 – 1350 byl nejsmrtelnější a nejničivější epidemií, jaká kdy

¹⁵² DORAZIL, Otakar. *Světové dějiny v kostce*, s. 104.

¹⁵³ DORAZIL, O. *Světové dějiny v kostce*, s. 104.

¹⁵⁴ BERGDOLT, Klaus. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. s. 53.

¹⁵⁵ STEVENSON, John. *Dějiny Evropy*, s. 160.

zasáhla Evropu. Pro lidstvo představoval svou devastující silou konec světa či konec určité éry. Zhoubná vlna infekční nemoci měla brutální společenské dopady a následným hladomorem zasáhla celou Evropu v době pozdního středověku.¹⁵⁶

Itálie byla první západoevropskou zemí, kterou postihl mor. Epidemie ji zasáhla velice tvrdě, nejdříve na jihu země. „*Koncem roku 1347 se nakazila Sicílie, Kalábrie i přístavní města Janov a francouzská Marseille.*“¹⁵⁷ Mor se rozšířil po většině území západní Evropy - postihl Francii, Německo, Britské ostrovy, pronikl až do Skandinávie. Řím přišel o polovinu obyvatel, Benátky byly naprosto odsouzeny k smrti, z Paříže se mor šířil do Normandie, Pikardie, snadno se dostal k průlivu La Manche, do Španělska, Rakouska i do Bretaně. O rychlé šíření nákazy se postaral obchod. Dá se konstatovat, že ničivá morová nákaza sice vymizela již v roce 1351, je ale nutno podotknout, že pouze částečně. Po celý pozdní středověk totiž bylo možné sledovat její sporadické projevy, které neustále tíživě ohrožovaly Evropu. Stevenson konstatuje, že v letech 1348 až 1349 zemřela minimálně pětina populace Evropy.¹⁵⁸ Zatímco Johnson tvrdí, že epidemie zabila čtvrtinu a možná až polovinu veškeré populace.¹⁵⁹

Mor v roce 1348 se šířil rychle a doslova běsnil jako „černá smrt“, z toho také vznikl později, až v 17. století, název pro morovou epidemii – černá smrt. Nákaza změnila sociální strukturu měst, lidé si nedůvěřovali, byl narušen nejen obchod a zásobování potravinami, ale také rodinné vazby. Mor vyvolával konflikty, šířil krizovou náladu, pesimismus a beznaděj. Hromadné umírání způsobilo, že se lidé začali chovat nevázaně, bezostyšně, neprojevovali o nic vážný zájem. Největší strach, který je provázel, byl, že umřou naprosto nepřipraveni, bez posledního

¹⁵⁶ ČAPEK, V., PÁTEK, J. *Světové dějiny I: dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. s. 105.

¹⁵⁷ STEVENSON, J. *Dějiny Evropy*, s. 160.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 160.

¹⁵⁹ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 210 - 211.

pomazání.¹⁶⁰ Lidé začali hledat viníka. A vzhledem k antisemitským náladám, které v té době přetrvávaly, bylo nejsnazší obvinít z morové epidemie Židy.

3.5.3. Obvinění z moru jsou opět Židé

Lidé jsou zoufalí, mají strach o svůj život, schází jim jistota, a tak znova ožívají pověsti a pomluvy. Opět se začínají rozšiřovat pověsti o tom, jak Židé otravují vodu ve studnách a pramenech, aby vyhladili křesťanské obyvatelstvo. Nikdo se nepozastavuje nad tím, že sami Židé byli morem napadeni úplně stejně jako ostatní.¹⁶¹

Obvinít Židy nebylo nic těžkého. Mor představoval pro lidi nevysvětlitelnou hrůzu. Lékaři ve středověku si byli vědomi, že toto onemocnění je silně nakažlivé, ale jejich znalosti v tomto směru byly nedostatečné. Netušili to, co víme dnes, že morová nákaza byla smrtelnou kombinací tří chorob: hlízový mor přenášený krví infikovaných potkanů a blech, plicní mor šířený kašlem a septický mor, jehož bacily pronikly do krve a zabíjel dříve, než se u člověka objevily zduřelé uzliny. Nikoho ani nenapadlo, že černou smrt šíří paraziti hlodavců, především krys.¹⁶² Při hledání viníka se tedy opět prstem ukázalo na židovské obyvatelstvo.

Vypuknutí morové epidemie začali podle Cantora a jeho díla Po stopách moru přisuzovat Židům v Polsku. Prý šířili chorobu otravováním vody a studní jedem, který údajně vyráběli z kůže baziliška a z dalších plazivých živočichů, kromě toho ze srdcí křesťanů, úlomků hostií a podobných ingrediencí.¹⁶³ A tak černá smrt řádila v Evropě. *„Zabila víc jak čtvrtinu, snad až polovinu veškeré populace a tento bezprecedentní dopad vyvolal dojem, že jde o petis manufacta, nemoc rozšířenou*

¹⁶⁰ BERGDOLT, K. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. s. 76 – 80.

¹⁶¹ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 91.

¹⁶² CANTOR, Norman, F.: *Po stopách moru: černá smrt a svět, který zrodila*. s. 129.

¹⁶³ Tamtéž, s. 127.

člověkem a jeho zlovolností. Vyšetřování se soustředilo na Židy, obzvláště poté, kdy se k tomu doznávali v hrůze na mučidlech.“¹⁶⁴ Takové pomluvy se šířily rychle a zvláště po té, co se při nekonečných výsleších a bezcitném mučení přiznávali další a další Židé.

3.5.4. Největší vlna antisemitismu ve středověku

Morová epidemie a z ní vyvstalé zoufalství, nevědomost, strach a pomluvy způsobily, že došlo k dalším masovým krvavým pronásledováním Židů. „Skutečnost, že „černá smrt“ postihla Židy neméně než ostatní obyvatele, nezabránila velkým protižidovským násilnostem v Německu, Švýcarsku, Francii a Rakousku. Jen v Německu bylo zcela vyhlazeno na 60 velkých a 150 menších židovských obcí.“¹⁶⁵ Všude obviňovali Židy, že tráví vodu a studny.

Židé byli považováni za zvrhlé cizince, kvůli kterým byl na lidstvo uvržen trest v podobě moru. Někteří lidé doufali, že krev těchto viníků by mohla vykoupit životy křesťanů. Začalo hromadné upalování Židů, a ti, kterým se podařilo utéct, byli nemilosrdně pronásledováni. Chycené Židy čekalo pouze mučení ubitím či utopením. Rozpoutala se vlna pogromů. Pokračovalo tvrdé až fanaticky bezhlavé pronásledování jednotlivců, ale i celých rodin a souvěrců, bez ohledu na věk či pohlaví. Situace byla natolik hroživá, že někteří Židé si raději zvolili smrt hromadným upálením v synagoze, jenom aby předešli tomu, že jejich těla budou uzavřena do prázdných vinných sudů a vhozena do řeky.¹⁶⁶

Děsivým pogromům nezabránilo ani to, že se Židů zastala hlava církve. „Papež Klement VI. Vydal v Avignonu 26. září 1348 bulu, ve které vystoupil proti nařčením Židů a z činu obvinil d'ábla: argumentoval tím, že Židé trpěli právě tak strašně jako kterákoliv jiná skupina ve společnosti.“¹⁶⁷ Tento názor církve podpořili i mnozí evropští panovníci,

¹⁶⁴ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 210 - 211.

¹⁶⁵ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 91.

¹⁶⁶ CANTOR, N., F.: *Po stopách moru: černá smrt a svět, který zrodila*. s. 111 - 116.

¹⁶⁷ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 210 - 211.

jako například král Petr IV. Aragonský, císař Karel IV. a další. Přesto bylo na 300 židovských obcí postiženo obrovskou vlnou antisemitismu. Ta byla největší od roku 1096. Došlo k židovským pogromům v Německu, Rakousku, Francii i Španělsku. Byly zabity tisíce a tisíce Židů, například v Mohuči jich zemřelo 6000 a ve Štrasburku 2000.¹⁶⁸

Moru v letech 1348 – 1350 podlehly miliony lidí. *„Mnoho lidí dnes ví, že například ve 14. století zahubil mor v Evropě asi dvacet pět miliónů lidí, jen v Čechách asi osm set tisíc...“*¹⁶⁹ Epidemie vyvolala po celé Evropě vlny nenávisti a antisemitismu. Byly vyvražděny tisíce Židů. Přesto by se dalo říci, že touto tragédií jedno období končí a jiná éra začíná. Pandemie totiž přispěla ke zhroucení starého středověkého řádu v podobě zatvrzelých církevních dogmat a způsobila či dala podnět ke vzniku nového exaktního myšlení, které se s nástupem novověku mohlo humánně vyvíjet a rozšiřovat. Norman F. Cantor, přední historik středověku, ve své knize *„Černá smrt a svět, který zrodila“*, tvrdí, že... *„černá smrt se de facto stala poslem intelektuální revoluce.“*¹⁷⁰ Uvádí argument, že i když morové rány přinesly lidem děsivé katastrofy, které zahubily přes čtyřicet procent evropské populace, měla tato pandemie pro lidstvo svým způsobem blahodárný vliv. Bouřlivý rozvoj nastal v oblasti umění, zemědělství i v ekonomické sféře. Došlo k odstranění nevolnických omezení a povinností ke zlepšení životní úrovně venkovanů.¹⁷¹

*„Znásobila se sociální diferenciace, vzrostly protiklady mezi bohatými a chudými, přepychem a nedostatkem, narůstaly i sociální střety.“*¹⁷² Prohloubily s rozdíly mezi vyšší a nižší šlechtou, církev

¹⁶⁸ JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. s. 210 - 211.

¹⁶⁹ WONDŘÁK, Eduard.: *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadejích i o nezodpovězených otázkách*. s. 9.

¹⁷⁰ CANTOR, N., F.: *Po stopách moru: černá smrt a svět, který zrodila*. s. 163.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 163.

¹⁷² ČAPEK, V., PÁTEK, J.: *Světové dějiny I: dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. s. 123.

se postupně stávala největším a nejbohatším vlastníkem půdy. Její pozemkové vlastnictví bylo nedotknutelné a neprodejné, tudíž velice výnosným majetkem. U nás dokonce od 13. století zaručené panovníkem. Narůstající tlak vrchností na zbídačené obyvatelstvo, sociální nepokoje a bouře v Itálii, ve Francii, povstání pracujícího lidu v Anglii vytvořilo předpoklad k revolučnímu hnutí, které v Čechách vyústilo v husitskou revoluci.¹⁷³

3.6. Židé v Evropě

Situace Židů během středověku často závisela na rozhodnutích církve, tedy i na tom, kdo zrovna stál v jejím čele. Například Inocenc III. Židy příliš v lásce neměl. Za svého působení v čele církve vydal sbírku protižidovských zákonů. Zatímco když byl papežem Klement VI., který si vážil židovských vzdělanců, snažil se Židy ochránit před zabíjením bulou proti nařčení z otravování studní a vod.

Stejně tak byl vztah Židů závislý na tom, v jaké zemi žili a který panovník tam vládl. Uděláme si krátký exkurz do jednotlivých států Evropy, abychom věděli, jak se Židům ve kterém státě žilo.

3.6.1. Anglie

Do Anglie přišli Židé ve větším počtu až po roce 1066, kdy byla dobytá Vilémem I. Dobyvatelem. A jejich poměry se tam staly časem nejtěžší. Panovníci se od nich snažili vybrat čím dál více peněz.¹⁷⁴

Dva tisíce liber musela zaplatit londýnská židovská obec již v roce 1130, aby zabránila chystanému pogromu. O padesát devět let později pogromu už nikdo zabránit nedokázal. Křižáci vtrhli při korunovaci krále Richarda I. Lví srdce do Norwichie, Židy oloupili a povraždili. O rok později se situace opakovala v Yorku. *„Pogromy neměly pouze*

¹⁷³ ČAPEK, V., PÁTEK, J.: *Světové dějiny I: dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. s. 123.

¹⁷⁴ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 188.

*náboženský motiv, ale v mnoha případech ekonomický. Když se totiž křesťané chtěli zbavit velkých dluhů, které je tížily, vtrhli do ghetta a povraždili své věřitele nebo v lepším případě vyplenili domy svých židovských věřitelů a zničili dlužní úpisy.*¹⁷⁵ Ovšem vzhledem k tomu, že Židé byli královským majetkem, tratil tedy při takových tragédiích král. Bez směnky nemohl vymáhat svůj majetek po dlužníkovi zpět. Proto panovníci začali zakládat archivy s kopiemi dlužních úpisů.¹⁷⁶

Po IV. lateránském koncilu museli angličtí Židé nosit na svém oděvu potupná označení. V roce 1230 král Jindřich III. vyvlastnil třetinu židovských pozemků a o pět let později vydal dekret, že Žid, který není královským sluhou, musí opustit Anglii. V praxi to znamenalo, že každý Žid je po narození automaticky královským sluhou, a tak musí být připravený sloužit svému králi, a to především finančně.¹⁷⁷

Židovské obyvatelstvo postupně chudlo a již nemělo čím přispívat do královské pokladny. Když chtěli odejít ze země, král jim odchod znemožnil. Protižidovské nálady opět vzrostly. Objevovaly se další protižidovské pomluvy a s nimi další velké pogromy v Londýně, Oxfordu a Canterbury. Bylo zabito téměř všechno anglické židovstvo. V roce 1247, když církev zakázala Židům, aby půjčovali na úrok, anglický král Eduard I. jim dovolil obhospodařovat půdu. „*Anglie tak byla jediným státem, kde Židé mohli být ve 13. století zemědělci.*“ Ale v roce 1290 byli Židé z Anglie vypovězeni. Vrátit se tam mohli až ve druhé polovině 17. století.¹⁷⁸

3.6.2. Francie

Protižidovské nálady a pogromy sílily i ve Francii a zvláště po IV. lateránském koncilu se situace ještě zhoršila. Král Ludvík IX. spolu s církví nutil Židy ke křtům a k diskusím o pravosti křesťanského učení.

¹⁷⁵ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 188.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 188.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 189.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 190.

Snažili se jim dokázat, že talmud uráží Ježíše. Mnoho knih talmudu nechala církev veřejně spálit. Ludvík nutil Židy navštěvovat katolická kázání a v roce 1249 je vypověděl ze země. Jeho příkaz ale nebyl splněn.¹⁷⁹

Další francouzský král Filip IV. Sličný nechal roku 1306 některé Židy bez nějakého zvláštního důvodu pozatýkat a ostatní odsoudil k vyhnání. Byli nuceni odejít jen v tom, co měli na sobě, a veškerý jejich majetek jim byl samozřejmě zkonfiskován. Během 14. století byli Židé do Francie znovu zváni, ale žili tam za velice těžkých podmínek, čekaly je znova nelítostné pogromy. A opětovně byli vyháněni. Definitivně Židy z Francie vyhnal král Karel VI. v roce 1394.¹⁸⁰

Vyhnaní z Anglie i Francie odcházeli do Německa, také však do Itálie nebo Španělska. Německé vládcy, ale i biskupy lákal židovský majetek. Chtěli z něj získat alespoň část, proto umožnili vyhnancům žít v německých krajích samozřejmě za určitý poplatek. Koncem 13. století docházelo i tam k vlnám násilností, pogromy byly motivovány nejen finanční stránkou, ale i nábožensky.¹⁸¹

3.6.3. Německo

Těžké období před sebou měli i němečtí Židé, sotva se vzpamatovali z hrůz první křížové výpravy, začali být utlačováni. „*Městské obyvatelstvo vidělo v židovských řemeslnících vážnou konkurenci, proto je nepřijímalo do svých řemeslnických cechů a současně, odvolávajíc se na množství protižidovských zákonů, mezi něž patřily i zákony o zákazu styku Židů s křesťany, snažilo se je využít i proti židovským řemeslníkům.*“¹⁸² Povoleno měli Židé jen půjčování peněz na úrok a obchodování.

¹⁷⁹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 190.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 191.

¹⁸¹ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 28 - 29.

¹⁸² MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 191.

Po IV. lateránském koncilu museli chodit němečtí Židé označení potupnými žlutými kruhy nebo žlutými klobouky stejně jako jinde v Evropě. V roce 1226 je prohlásil císař Fridrich II. za svůj majetek, který si také chránil. Takže, když je obvinili v roce 1235 z rituální vraždy pěti křesťanských dětí, svolal zasedání komise, kde významní teologové jasně potvrdili nesmyslnost těchto obvinění. Ale nebylo to nic platné a němečtí obyvatelé Židy stejně napadli. Jejich útisk a pronásledování se v Německu během 12. a 13. století opakovaly ještě několikrát. V roce 1298 padlo při pogromech na dvacet tisíc Židů a 146 obcí, v letech 1336 – 1337 padlo 110 obcí. Ti, kteří přežili, mnohdy byli vyhnáni z měst, ale vzhledem k feudální rozdrobenosti nikdy nebyli vyhnáni z celého Německa. Jiní přeživší odešli například do Čech, na Moravu nebo do Polska.¹⁸³

3.6.4. České země

Přes Čechy a Moravu cestovali Židé za obchodem již v římských dobách, ale jejich první usídlení v českých zemích se datuje až od 11. století. Židé své kupecké osady stavěli například na území Prahy, Brna nebo Olomouce. Vznikaly pouze se souhlasem panovníka a tomu také podléhaly. Přesto na tomto území měli Židé statut hosta stejně jako např. Němci.¹⁸⁴

Až do poloviny 13. století se zde Židům žilo velmi slušně. Jejich hlavním zaměstnáním byl obchod s luxusním zbožím. Výrazně tak přispívali k rozvoji českých měst. „Zároveň byli pro panovníky vítaným, spolehlivým zdrojem příjmů, především v odvádění pravidelné židovské daně, která byla vlastně trvalou platbou za souhlas k usídlení.“¹⁸⁵

Od 13. století pro Židy v českých zemích stejně tak jako v celé Evropě nastaly horší časy. Mohly za to protižidovské zákony, vyhlášené na IV. lateránském koncilu. Židům byla zakázána výroba i řemeslo,

¹⁸³ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 192 - 193.

¹⁸⁴ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 35 - 36.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 35 - 36.

jediné, čím se mohli, žít bylo půjčování peněz na úrok. Ze svobodných lidí se kvůli panovnickým privilegiím Přemysla Otakara II. stávají poddanými. Panovník jim slibuje ochranu za finanční odměnu. Privilegia, která zakazovala například násilné křtění Židů, jejich bití a mučení se stala základní normou pro život Židů v Čechách a na Moravě i pro následující panovníky. *„Situace, kdy Židé právně i sociálně stáli mimo ostatní obyvatelstvo země, posilovala nábožensky i hospodářsky motivované protižidovské nálady.“*¹⁸⁶

Ostatním obyvatelům českých zemí vadilo, že král drží nad Židy ochrannou ruku. Tato závist pak vyvolala pronásledování, vraždění Židů nebo jejich vyhánění z měst.¹⁸⁷

3.6.5. Španělsko

Příznivé podmínky k životu měli Židé od 11. do 13. století ve Španělsku. Například kastilský a leónský král Alfons VI. odmítl v roce 1085 papežovu žádost, aby byli všichni křesťané násilně pokřtěni. Naopak všem nekřesťanským poddaným zajistil svobodu. Alfons totiž velmi dobře věděl, že Židé jsou výborní obchodníci a budou pro Španělsko přínosem. Zvláštní privilegia pro život ve městě, jako že na své náklady bude opravovat hradby židovské čtvrti výměnou za její obranu se zbraní v ruce, jim dal i král Alfons VIII. v roce 1170.¹⁸⁸

Mezi židovským obyvatelstvem ve Španělsku docházelo ve 13. století k vnitřním rozporům kvůli značným sociálním rozdílům. Malá hrstka židovské aristokracie chtěla, aby všichni Židé platili daň ve stejné výši, zatímco chudší vrstvy žádaly vypočítávání daně dle vlastního majetku plátce. Jejich dlouholetý spor vyřešil až v roce 1327 v Barceloně vznik

¹⁸⁶ PAVLÁT, L. *Židé - dějiny a kultura*. s. 35 - 36.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 37.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 198 - 199.

Rady třiceti, která měla dohlížet na všechny sociální problémy v židovských obcích.¹⁸⁹

Horší časy nastaly španělským Židům v roce 1369 po pádu tolerantního kastilského krále Dona Pedra. Jeho nevlastní bratr Jindřich Trastamaty se Židům začal mstít za jejich podporu Pedrovi. Násilí a pogromy na sebe nenechaly dlouho čekat. S rokem 1391 bylo postiženo několik židovských obcí, například v Barceloně, Seville nebo Valencii. Mnoho Židů bylo ubito a ti bohatší byli donuceni násilím ke křtu, aby mohli v zemi zůstat a panství tak nepřišlo o bohatství. Obrátit Židy na křesťanskou víru se snažila katolická církev, ale velký úspěch neměla ani propracovaná činnost jejích duchovních. *„Během 15. století odcházejí Židé z Pyrenejského poloostrova do zemí severní Afriky, do Palestiny, Itálie a Holandska. Útisk Židů ze strany katolického duchovenstva a světských vládců se neustále zvětšuje.“*¹⁹⁰

Se sňatkem Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského v roce 1469 tlak na Židy ještě stoupá. Královští manželé, křesťanští fanatici, se rozhodli udělat ze Španělska čistě katolický stát a zbavit se všech Židů a bezvěrců. V zemi začaly kruté a zákeřné inkvizice. *„K náboženskému fanatismu a nesnášenlivosti se ještě přidružila touha po majetku nevinných obětí inkvizice.“*¹⁹¹ Opět umíraly tisíce a tisíce nevinných.

V roce 1492 vydali královští manželé dekret, ve kterém přikazují všem Židům na území Španělska, aby do tří měsíců zemi opustili. A tak po jeden a půltisíciletém období jsou Židé nuceni, je opustit. *„Je vykořeněna židovská kultura, která dlouhá staletí spojovala v sobě největší duchovní hodnoty nejen židovské a arabské, ale i antické filozofie.“*¹⁹² Tisíce Židů jsou vyhnány ze svých domovů a hledají útočiště

¹⁸⁹ MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 199.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 199 - 201.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 199 - 202.

¹⁹² MAYER, D. *Kapitoly z židovských dějin*. s. 199 - 202.

například v muslimských zemích severní Afriky, na Balkánském poloostrově, v Turecku, Itálii nebo Nizozemí.¹⁹³

¹⁹³ Tamtéž, s. 199 - 202.

4. ZÁVĚR

Oddělení křesťanství od judaismu trvalo několik desítek let a bylo vcelku složitým procesem. Významnou roli v něm sehrálo mnoho okolností. Během prvních čtyř století našeho letopočtu zažívala obě náboženství střídavě vzestupy a pády, ale také období krutosti a pronásledování. Trvalo nějakou dobu, než si ve starověku vydobyla své místo mezi pohany v Římské říši. Křesťanství se sice oddělilo z židovství a má na něm postavené základy, ale obě náboženství se časem odcizila a stala se soupeři. Pro křesťanství, jako nové náboženství, to nebyla snadná cesta, muselo si získat příznivce, respekt a obhájit si svůj prostor. Zdálo by se, že tato dvě náboženství budou mít hodně společného, ale opak byl pravdou. Často mezi nimi docházelo k mnoha konfliktům. Naopak se stala rivaly, a to doslova na život a na smrt. Koncem čtvrtého století bylo křesťanství vyhlášeno státním náboženstvím Římské říše a od té doby nabíralo na síle.

Ve středověku bylo křesťanství nejen náboženským směrem, ale křesťanská církev v tu dobu začala ovlivňovat dokonce i politickou situaci v evropských zemích. Křesťané obviňují Židy ze zabití Ježíše, ale také jim často vadí, jak schopní a bohatí jsou Židé obchodníci. A tak dochází k menším útokům proti Židům. Ovšem ty jsou proti spontánnímu vyvražďování židovských obcí během první křížácké výpravy téměř zanedbatelné. S dalšími válečnými taženími přicházejí na řadu další a již mnohdy plánované pogromy a s nimi tisíce a tisíce mrtvých. Ačkoliv původně měly mít pogromy náboženský podtext, později se z nich stává pouhé drancování, vykrádání a vraždění Židů.

Po IV. lateránském koncilu dochází k úplné segregaci Židů. Jsou nuceni žít v ghettech, nosit označený oděv. Obrovskou rychlostí se o nich šíří pomluvy o rituálních vraždách, znesvěcování hostií. Přibývá útoků na Židy i pogromů. Židé jsou diskriminováni ve všech směrech. Stávají se majetkem králů a za ochrannou ruku, kterou nad nimi vladař drží, musejí platit vysoké daně. Když už smějí vykonávat řemeslnickou výrobu nebo

zemědělství, je to jen pro jejich vlastní obživu, ale obchodu s křesťany se věnovat nesmějí. Podle nařízení mohou jako obživu půjčovat peníze na úrok. Během morové pandemie jsou obviněni ze záměrného šíření nemoci, z otravování vod i studní, a lidé tak mají hned další důvod Židy zabíjet a dělit si jejich majetek.

Spory mezi křesťany a Židy trvají ať již v menší, či vyšší míře po celý starověk, středověk a v mnoha případech trvají dodnes. V 11. až 15. století je počet jejich střetů nejvyšší. Je to dáno například vývojem jednotlivých zemí, politickou situací, morovými epidemiemi a samozřejmě stavem náboženství. Tím, že křesťanství má navrch a diktuje pravidla nejen Židům, ale mnohdy i panovníkům, končí střety často v neprospěch Židů. Zpočátku se církve snaží zaobalovat střetnutí do náboženských důvodů, ovšem později už je jasné, že mnohdy se jedná o pouhé loupení a vraždění nevinných lidí.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:

BERGDOLT, Klaus. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 236 s. ISBN 80-702-1541-0.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z roku 1985, Praha: Ekumenická rada církví, 1988.

BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. 229 s. ISBN 80-200-0512-9.

CANTOR, Norman. F. *Po stopách moru: černá smrt a svět, který zrodila*. 1. vyd. BB art, 2005. 179 s. ISBN 80-734-1416-3.

ČAPEK, Vratislav; PÁTEK, Jaroslav. *Světové dějiny I: dějiny lidských civilizací od pravěku do poloviny 17. století*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1993, 173 s. ISBN 80-852-9886-4.

DEMJANČUKOVÁ, Dagmar. *Dějiny a teorie náboženství*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994. 176 s. ISBN 80-7082-175-2.

DORAZIL, Otakar. *Světové dějiny v kostce*. 1. vyd. Vimperk: Papyrus, 1992. 502 s. ISBN 80-901-1111-4.

BURIAN, Jan. *Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace*. Praha: Svoboda 1994. 212 s. ISBN 80-205-0391-9.

Co by měl každý vědět o židovství. přel. L.Cejpová. Praha : Kalich, 2000

FRANKIEL, Tamar; KOLMAČKA, Pavel; WOLF, Josef. *Křesťanství: cesta spásy*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1996. 189 s. ISBN 80-851-9046-X.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 1. vyd. Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1992. 333 s. ISBN 80-7113-008-7.

FUNDA, Otakar A. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum 2007. 366 s. ISBN 978-80-246-1276-8.

GAGER, John, G. *The Orign of Antisemitism. Attitudes toward Judaism in Pagan and Christian Antiquity*. New York 1983. 312 s. ISBN 0-19-503316-7.

GOFF, Jacques Le. *Kultura středověké Evropy*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005. 702 s. ISBN 80-7021- 808-8.

- HARRIES, Richard; MAYR-HARTING, Henry. *Dva tisíce let křesťanství*. 1. vyd. Brno: CDK, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7325-221-2.
- HAZLETT, Ian. *Rané křesťanství, počátky a vývoj církve do roku 600*. 1. vyd. Brno: CDK, 2009. 319 s. ISBN 978-80-7325-159-8.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Bartister & Principal, Centrum pro stadium demokracie a kultury 1999. 179 s. ISBN 80-85959-29-3.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. 2. vyd. Praha: Rozmluvy, 200. 591 s. ISBN 978-80-85336-38-2.
- MAYER, Daniel. *Kapitoly z židovských dějin*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. 255 s.
- PAVLÁT, Leo. *Židé - dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum, 1997. 160 s. ISBN 80-86889-11-4.
- PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 239 s. ISBN 80-7192-365-6.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1993. 430 s. ISBN 80-900895-4-2.
- POKORNÝ, Petr. *Ježíš Nazaretský*. Praha: OIKOYMENH, 2005. 176 s. ISBN 80-7298-135-8.
- PUTÍK, Alexander; KOSÁKOVÁ, Eva; CABANOVÁ, Dana. *Židovské tradice a zvyky. Svátky, synagoga a běh života*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. 87 s. ISBN 80-86889-01-7.
- ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amadeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3.vyd. Praha: Kalich, 2008. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9.
- SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. 1. vyd. Vyšehrad, 2003. 263 s. ISBN 80-7021-633-6.
- SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. 2. vyd. Vyšehrad, 1999. 288 s. ISBN 80-7021-303-5.
- SPIEGEL, Paul. [z německého originálu ... přeložili Eva a Pavel DOBŠÍKOVÍ]. *Kdo jsou Židé?*. 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister, 2007. 232 s. ISBN 978-808-7029-077.
- SUCHÁNEK, Drahomír; DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny antika a středověk*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 427 s. ISBN 978-80-247-3719-5.

ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. 4. vyd. Praha: Kalich, 1990. 158 s. ISBN 80-7017-204-5.

STEVENSON, John. *Dějiny Evropy*. 1. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. 512 s. ISBN 80-7181-132-7.

TOMKINS, Stephen. *Stručné dějiny křesťanství*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2009. 365 s. ISBN 978-80-7207-703-8.

WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích: o moru, morových ranách a boji proti nim, o zoufalství, strachu a nadejích i o nezodpovězených otázkách*. 1. vyd. Triton, 1999. 119 s. ISBN 80-725-4073-4.

Internetové zdroje:

Nepřátelství vůči Židům ve středověku – František Graus

Dostupné na internetu: <http://glosy.info/texty/nepratelstvi-vuci-zidum-ve-stredoveku/2> - [cit. 2014 - 04 - 01].

Židé ve středověku. Dostupné na internetu:

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b04zide/07.pdf> - [cit. 2014 - 04 - 04].

6. RESUMÉ

This master thesis deals with the relationship between Judaism and Christianity in the Middle Ages. Although Christianity originated in Judaism and it might seem that these two religions have a lot in common, it is just the opposite. They became rivals, and at times even sworn enemies. Christians persecuted Jews, discriminating them in all kinds of ways and organizing pogroms against them. In the 10th and 15th centuries, thousands of innocent Jews were murdered. Anti-Semitism spread virtually all across Europe. At first, the church tried to explain the clashes citing religious reasons, but later it was clear that in many cases it was nothing but robbing and killing innocent people. The goal of this thesis is to analyze the causes influencing the relations between Judaism and Christianity during the Middle Ages.